

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
Кафедра соціальних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

О.М. Котикова

« ___ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
Тема: «СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ З
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ»

Виконавець: **Сухорукова Анастасія Денисівна**

Керівник: **доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій Савельчук Ірина Борисівна**

Нормоконтролер: _____ **Н. Є. Новікова**

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РОБОТИ З ВПО	6
1.1. Глобальні тенденції та наслідки вимушеного переселення населення.....	6
1.2. Види, типи та причини вимушених переміщень: міжнародний досвід захисту ВПО.....	8
1.3. Соціально-правова робота щодо встановлення статусу ВПО: критерії, права та обов’язки, які регулюють соціальний захист в Україні.....	34
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛІ Й МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЩОДО ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	37
2.1. Соціальна адаптація й реінтеграція ВПО: основні моделі та механізми реалізації.....	37
2.2. Роль ресурсів територіальних громад щодо успішної адаптації ВПО.....	46
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК ОСНОВНА ФОРМА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЇ “SAVE THE CHILDREN”	58
3.1 Методи й практика роботи в європейській організації “Save the children” з вимушено переміщеними дітьми	58
3.2 Шлях до одужання: реагування на психічне здоров’я дітей у конфлікті.....	67
Висновки до розділу 3.....	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	8

ВСТУП

Актуальність теми дослідження кваліфікаційної роботи. Спалахи насильницьких конфліктів призводять до історично високого рівня вимушеного переміщення. Нещодавно війна в Україні спричинила найшвидше зростаючу кризу біженців у Європі з часів Другої світової війни. У всьому світі налічується понад 100 мільйонів вимушено переміщених осіб, включаючи біженців, внутрішньо переміщених осіб і шукачів притулку, які покинули свої домівки, рятуючись від насильства, конфлікту та переслідувань (Звіт УВКБ ООН про глобальні тенденції за 2021 рік) [43].

Якщо поточні конфлікти залишаться невирішеними, а ризики нових спалахів не будуть приборкані, одним з аспектів, який визначатиме двадцять перше століття, буде постійно зростаюча кількість людей, які будуть змушені тікати, і дедалі жахливіші варіанти, доступні для них.

У минулорічній доповіді «Глобальні тенденції» УВКБ ООН передбачило, що «питання вже не в тому, чи вимушене переміщення перевищить 100 мільйонів людей, а скоріше коли». Коли це зараз. У 2022 році мільйони українців були переміщені та подальше переміщення деінде, загальне вимушене переміщення зараз перевищує 100 мільйонів людей. Це означає, що 1 з кожних 78 людей на землі був змушений тікати – драматична віха, якої мало хто очікував десять років тому.

Труднощі, які переживають ВПО через своє переміщення, роблять цих людей уразливими. Вони втрачають активи та засоби до існування та не можуть планувати своє майбутнє. Багато хто страждає від травм, а жінки та дівчата піддаються високому ризику гендерного насильства. Їм потрібна допомога, щоб відновити свою свободу волі та почати заново будувати своє життя.

Приймаючі територіальні громади також потребують підтримки. Вимушено переміщені особи часто живуть у бідних районах у країнах, що розвиваються, які намагаються досягти власних цілей розвитку. Пристосування до раптового прибуття мас новоприбулих є проблемою для урядів приймаючих країн, створюючи додатковий тиск на їх здатність надавати базові послуги та інфраструктуру.

Ось чому вимушене переміщення є не лише гуманітарною кризою, це також виклик розвитку. Сьогодні ситуації переміщення стають дедалі тривалішими, і близько 16 мільйонів людей зараз перебувають у вигнанні протягом понад 5 років — це найбільший показник з моменту закінчення холодної війни, — що підкреслює потребу в більш стійкому та ефективному способі підтримки як переміщених осіб, так і приймаючих територіальних громад з довгостроковою перспективою.

У міру появи та загострення нових ситуацій з біженцями, а також у зв'язку з тим, що існуючі ситуації знову загораються або залишаються невирішеними, виникає гостра потреба в довгострокових рішеннях у дедалі більшому масштабі. Глобальний договір про біженців зазначає, що одним із стратегічних пріоритетів для гуманітарної спільноти є визначення та підтримка довгострокових рішень, які дозволять біженцям та ВПО відновити своє життя і жити в безпеці та гідності.

Мета дослідження: проаналізувати й з'ясувати механізми покращення соціальної роботи у закладах (установах) та громадських організаціях з внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати соціальну політику щодо ВПО та засоби реалізації соціального захисту цієї верстви населення;
2. Проаналізувати нормативно-правові акти щодо здійснення соціального захисту ВПО в Україні і світі;
3. Здійснити порівняння особливостей реалізації соціально-правової роботи з вимушено переміщеними особами у вітчизняній практиці та з біженцями в зарубіжних країнах;
4. З'ясувати переваги та недоліки застосування методів практичної соціальної роботи в європейській організації “Save the children” з вимушено переміщеними дітьми України;
5. Запропонувати нові механізми й інструменти подолання проблем вимушено переміщених дітей України для покращення соціального захисту ВПО.

Об'єктом дослідження є процес організації соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах.

Предметом дослідження є зміст та методи соціально-правової роботи з внутрішньо переміщеними особами в територіальних громадах щодо забезпечення їх соціальної адаптації та правового захисту.

Методами дослідження є системний аналіз, контент-аналіз, порівняльно-описовий метод, моніторинг.

Гіпотеза: застосування різних методів (і їх важливість) у соціальній роботі з вимушено переміщеними особами допоможе гуманітарній спільноті визначати та підтримувати довгострокові рішення, які дозволять біженцям та ВПО відновити своє життя і жити в безпеці та гідності.

Наукова новизна дослідження полягає в дослідженні роботи європейської організації Save the children і методів в соціальній роботі з переміщеними особами внаслідок російської агресії проти України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи представлено у доповідях: на Круглому столі «Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями в контексті визначення соціальних та ціннісних орієнтацій сучасної молоді» (Київ, червень, 2022); на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (Ніжин, листопад, 2022).

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає у тому, що на основі дослідження теоретично-методичних засад запропоновано шляхи й методи покращення соціальної роботи з ВПО.

Структура й обсяг дипломної роботи: Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів (90 сторінок), висновків до розділів, загальних висновків, 53 використаних літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РОБОТИ З ВПО

1.1. Глобальні тенденції та наслідки вимушеного переселення населення

На кінець 2021 року загальна кількість людей у всьому світі, які були змушені покинути свої домівки через конфлікти, насильство, страх перед переслідуваннями та порушення прав людини, становила 89,3 мільйона . Це більш ніж удвічі більше, ніж 42,7 мільйона людей, які залишилися вимушено переміщеними десять років тому, і найбільше з часів Другої світової війни [40].

Якщо поточні конфлікти залишаться невирішеними, а ризики спалахів нових не будуть приборкані, одним з аспектів, який визначатиме двадцять перше століття, буде постійно зростаюча кількість людей, які будуть змушені тікати, і дедалі жакливіші варіанти, доступні для них.

Поточні та нові конфлікти спричинили переміщення по всьому світу. Наприклад, конфлікт у регіоні Тіграй в Ефіопії призвів до того, що щонайменше 2,5 мільйона людей були переміщені в межах своєї країни, причому приблизно 1,5 мільйона з них повернулися до своїх домівок протягом року [25].

В Афганістані події, що передували захопленню талібами Кабула в серпні 2021 року, призвели до переміщення всередині країни, а також у сусідні країни. Кількість внутрішньо переміщених осіб зросла 15-й рік поспіль, незважаючи на те, що понад 790 000 афганців повернулися протягом року.

У Демократичній Республіці Конго, Нігерії, Південному Судані, Судані, Сирійській Арабській Республіці та Ємені у 2021 році кількість внутрішньо переміщених осіб зросла на 100 000-500 000 осіб [25].

Люди, переміщені всередині своїх країн через збройні конфлікти, загальне насильство або порушення прав людини, продовжують становити більшість вимушено переміщеного населення в усьому світі. Відомі як внутрішньо переміщені

особи, або ВПО, вони становлять близько 60% усіх переміщених осіб. На кінець 2021 року Сирія, Колумбія, Демократична Республіка Конго, Ємен, Ефіопія та Афганістан продовжували приймати найбільше населення ВПО у світі [23].

У минулорічній доповіді «Глобальні тенденції» УВКБ ООН передбачило, що «питання вже не в тому, чи вимушене переміщення перевищить 100 мільйонів людей, а скоріше коли». Коли це зараз. У 2022 році мільйони українців були переміщені та подальше переміщення деінде, загальне вимушене переміщення зараз перевищує 100 мільйонів людей. Це означає, що 1 з кожних 78 людей на землі був змушений тікати – драматична віха, якої мало хто очікував десять років тому [43].

У міру появи та загострення нових ситуацій з біженцями, а також у зв'язку з тим, що існуючі знову загораються або залишаються невирішеними, виникає гостра потреба в довгострокових рішеннях у дедалі більшому масштабі. Глобальний договір про біженців зазначає, що одним із стратегічних пріоритетів для УВКБ ООН та гуманітарної спільноти є визначення та підтримка довгострокових рішень, які дозволять біженцям відновити своє життя та жити в безпеці та гідності [41].

Відповіді на ситуації вимушеного переміщення відрізняються на регіональному та міжнародному рівнях, причому кожен тип вимушеного переміщення демонструє унікальні характеристики та потребує уважного підходу. На міжнародному рівні міжнародні організації (наприклад, УВКБ ООН), неурядові організації («Лікарі без кордонів») та уряди країн можуть працювати над прямим чи опосередкованим покращенням цих ситуацій [4]. Засоби можуть включати встановлення міжнародно визнаного захисту, надання клінік для таборів мігрантів і постачання ресурсів населенню [5; 6]. На думку дослідників, таких як Френсіс Денг, а також міжнародних організацій, таких як ООН, збільшення кількості ВПО ускладнює міжнародне реагування, породжуючи питання неповної інформації та питання щодо державного суверенітету [40]. Державний суверенітет особливо викликає занепокоєння під час обговорення захисту ВПО, які перебувають у межах суверенної держави, що викликає небажання міжнародної спільноти реагувати [4]. Кілька знакових конвенцій спрямовані на забезпечення прав і захисту для різних категорій вимушено переміщених осіб, включаючи Конвенцію про біженців 1951 року, Протокол 1967

року, Кампальську конвенцію та Керівні принципи 1998 року. Незважаючи на міжнародну співпрацю, ці рамки спираються на міжнародну систему, якою держави можуть нехтувати. виявляє, що країни «дуже вибірково» реагують на випадки вимушеної міграції та внутрішньо переміщених осіб [40].

Світові організації, такі як ООН, а також окремі країни іноді безпосередньо реагують на виклики, з якими стикаються переміщені особи, надаючи гуманітарну допомогу або силою втручаючись у конфліктну країну. Суперечки, пов'язані з нейтралітетом цих організацій та обмеженими ресурсами, вплинули на можливості міжнародної гуманітарної діяльності щодо пом'якшення причин масового переміщення. Ці широкі форми допомоги іноді не повністю задовольняють багатомірні потреби переміщених осіб. Незважаючи на це, заклики до багатосторонньої відповіді лунають у всіх організаціях перед обличчям падіння міжнародного співробітництва. Ці організації пропонують більш комплексні підходи, закликаючи до покращення вирішення конфліктів і розбудови потенціалу з метою зменшення випадків вимушеного переміщення.

Реагування на багатьох рівнях і між секторами є життєво важливим. Дослідження, наприклад, підкреслило важливість співпраці між підприємствами та неурядовими організаціями для вирішення проблем переселення та зайнятості.

Отже, міжнародна спільнота може вжити заходів, щоб подвоїти зусилля для розподілу відповідальності та пошуку довгострокових рішень, які могли б змінити поточну тенденцію, значно знизивши рівень переміщення. Історично рішення для відтоку біженців через ситуації переміщення були доступними, але в міру того, як нові ситуації з біженцями посилюються, а існуючі знову спалахують або залишаються невирішеними, виникає гостра та зростаюча потреба в довгострокових рішеннях у дедалі більшому масштабі.

1.2. Види, типи та причини вимушених переміщень: міжнародний досвід захисту ВПО

Крім переслідувань і конфліктів, у 21 столітті стихійні лиха (іноді через зміну клімату) також можуть змусити людей шукати притулку в інших країнах. Подібні стихійні лиха – повені, землетруси, урагани, селеві потоки – стають все більш частотними та інтенсивними. Хоча більшість переміщень, викликаних цими подіями, є внутрішніми, вони також можуть змусити людей перетинати кордони. Однак жоден із існуючих міжнародних та регіональних документів щодо права біженців конкретно не стосується тяжкого становища таких людей.

Найчастіше ВПО загрожують такі небезпеки:

- безпосередні напади та погане поводження;
- підвищений ризик того, що сім'ї будуть роз'єднані, а діти будуть розлучені зі своїми батьками чи іншими родичами;
- підвищений ризик гендерного насильства, тобто зґвалтування та сексуального насильства в щодо жінок та дівчаток;
- Підвищена вразливість у плані здоров'я;
- Позбавлення власності;
- обмежений доступ до предметів та послуг першої необхідності, у тому числі до медичної допомоги;
- схильність до супутніх ризиків при спробах задовольнити свої насущні потреби;
- ризик виникнення напруженості між приймаючою спільнотою та переміщеними особами;
- присутність озброєних осіб у таборах;
- примусове вербування;
- пересування через небезпечні райони, облаштування у небезпечних та непристосованих місцях, примусове повернення до небезпечних зон.

Богуміл Термінський розрізняє дві загальні категорії переміщення:

- Переміщення ризику: здебільшого переміщення, спричинене конфліктом, депортація та переміщення, спричинене лихом.

- Переміщення або адаптація: пов'язане з добровільною міграцією, переміщенням, викликаним розвитком, і переміщенням, спричиненим навколишнім середовищем [16].

Переміщення, спричинені повільними наслідками зміни клімату, також є переважно внутрішніми. Але через прискорення посухи, опустелювання, засолення ґрунтових вод і ґрунту та підвищення рівня моря зміна клімату також може сприяти переміщенню людей через міжнародні кордони.

Інші лиха, спричинені людиною, такі як серйозні соціально-економічні злидні, також можуть змусити людей бігти через кордони. Хоча дехто, можливо, рятується від переслідувань, більшість виїжджає, тому що їм не вистачає значущої можливості залишитися. Відсутність їжі, води, освіти, охорони здоров'я та засобів до існування, як правило, сама по собі не є підставою для надання статусу біженця відповідно до Конвенції 1951 року. Тим не менш, деякі з цих людей можуть потребувати певної форми захисту [6].

Усі ці обставини – конфлікт, стихійні лиха та зміна клімату – продовжують створювати величезні виклики для міжнародної гуманітарної спільноти.

Вимушене переміщення може бути прямим наслідком стихійних лих і опосередковано внаслідок подальшого впливу на інфраструктуру, доступ до їжі та води та місцевої/регіональної економіки. Переміщення може бути тимчасовим або постійним, залежно від масштабу лиха та можливостей місцевості для відновлення. Зміна клімату збільшує частоту великих природних катаклізмів, що, можливо, змушує більшу кількість населення перебувати у ситуації вимушеного переміщення [17; 18] Також до цієї категорії належать втрати врожаю через фітофтороз та/або шкідників, оскільки вони впливають на доступ людей до їжі. Крім того, термін екологічний біженець представляє людей, які змушені залишити своє традиційне середовище проживання через фактори навколишнього середовища, які негативно впливають на їхні засоби до існування, або навіть порушення навколишнього середовища, тобто біологічні, фізичні чи хімічні зміни в екосистемі [19]. Міграція також може відбуватися в результаті повільних кліматичних змін, таких як опустелювання або підвищення рівня моря, вирубка лісів або деградація землі.

В історії є такі приклади вимушеного переміщення внаслідок стихійних лих:

Цунамі в Індійському океані 2004 року : цунамі в Індійському океані, яке сталося внаслідок землетрусу магнітудою 9,1 біля узбережжя Північної Суматри, забрало понад 227 898 життів, завдавши серйозної шкоди узбережжям Індійського океану [20]. У результаті понад 1,7 мільйона людей були переміщені, переважно з Індонезії, Шрі-Ланки та Індії [21].

Ураган «Катріна» 2005 року : наприкінці серпня 2005 року, обрушившись на Новий Орлеан, Луїзіана, ураган «Катріна» завдав збитків приблизно на 125 мільярдів доларів США, ставши одним із найдорожчих штормів в історії Сполучених Штатів [23]. Внаслідок шкоди, завданої Катріною, понад один мільйон людей стали внутрішньо переміщеними особами. Через місяць після катастрофи понад 600 000 залишалися переселенцями. Відразу після катастрофи Новий Орлеан втратив приблизно половину свого населення, багато жителів переселилися в такі міста, як Х'юстон, Даллас, Батон-Руж і Атланта. Згідно з численними дослідженнями, переміщення непропорційно вплинуло на бідніші верстви населення Луїзіани, зокрема на афроамериканців [23; 24].

Східноафриканська посуха 2011 року : невдалі дощі в Сомалі, Кенії та Ефіопії призвели до великих втрат худоби та врожаю, що змусило більшість скотарів переїхати до навколишніх територій у пошуках доступної їжі та води [25]. Окрім пошуку їжі та води, міграція місцевого населення була мотивована нездатністю підтримувати традиційний спосіб життя [17]. На думку дослідників, східноафриканська посуха, хоча й частково викликана місцевим збройним конфліктом, є прикладом впливу зміни клімату.

Техногенне переміщення описує вимушене переміщення, спричинене політичними утвореннями, злочинними організаціями, конфліктами, техногенними екологічними катастрофами, розвитком тощо. Хоча наслідки стихійних лих і хвороб/шкідників можуть посилюватися через неправильне управління людьми, техногенні причини стосуються конкретно ініційовані людьми. Згідно з даними ЮНЕСКО , збройний конфлікт є найпоширенішою причиною вимушеного переміщення, що підтверджується регіональними дослідженнями, які вказують на

політичні та збройні конфлікти як на найбільші фактори, що пояснюють відтік мігрантів з Латинської Америки, Африки та Азії [11; 26; 27; 29].

Переміщення в Мексиці через насильство картелів : по всій Мексиці насильство наркокартелів, воєнізованих формувань і груп самооборони сприяє внутрішньому та зовнішньому переміщенню [29]. Відповідно до комплексного, змішаного методологічного дослідження, проведеного Салазаром і Альваресом Лобато, сім'ї залишили свої домівки, щоб вижити, сподіваючись уникнути вбивства, вимагання та можливого викрадення. Використовуючи наявні дані та наявні дослідження, загальна кількість переміщених осіб у період з 2006 по 2012 рік становила приблизно 740 тисяч [29].

Переміщення в Центральній Америці через насильство між картелями/бандитами: основним чинником іммігрантської кризи в США на початку 21 століття (наприклад, іммігрантської кризи 2014 року), нестримне бандитське насильство в Північному трикутнику в поєднанні з корупцією та низькими економічними можливостями змусило багато хто втікає зі своєї країни в пошуках стабільності та більших можливостей. Рівень вбивств у таких країнах, як Сальвадор і Гондурас , досяг одного з найвищих показників у світі, при цьому Сальвадор досяг піку в 103 вбивства на 100 000 осіб [30]. Фактори, що сприяють цьому, включають здирництво, територіальні суперечки та примусову вербування банд, що призводить до приблизно 500 000 людей, що переміщуються щорічно [5; 30; 31].

Переміщення в Колумбії через конфлікт і насильство, пов'язане з наркотиками: за словами дослідників Мохіки та Євгенії, Медельїн, Колумбія, приблизно у 2013 році став прикладом примусового переміщення, спричиненого злочинністю та насильством, і став одним із найпопулярніших місць для ВПО .водночас виробляючи власні ВПО. Сільські жителі тікали від організованого злочинного насильства, причому більшість вказували на прямі загрози як на головну рушійну силу, осідаючи в Медельїні в пошуках безпеки та більших можливостей. У Медельїні різні збройні групи боролися за контроль над територією, витісняючи очевидних опонентів із їхніх домівок і тиснучи на жителів, щоб вони залишили свої засоби до існування, серед

інших методів. Загалом злочинне насильство змусило колумбійців відмовитися від свого майна, способу життя та соціальних зв'язків у пошуках безпеки [32].

Війна у В'єтнамі : під час війни у В'єтнамі та в роки, що передували їй, багато населення було витіснене з В'єтнаму та навколишніх країн у результаті збройного конфлікту та/або переслідувань з боку їхніх урядів, таких як Соціалістична Республіка В'єтнам . Цю подію називають кризою біженців в Індокитаї , коли мільйони людей були переміщені через Азію, Австралію, Європу та Північну Америку [33; 34].

Громадянська війна в Сальвадорі : протягом і після 12-річного конфлікту між урядом Сальвадору та FMLN сальвадорці зіткнулися з вимушеним переміщенням через бойові дії, переслідування та погіршення якості життя/доступу до соціально-економічних можливостей. Загалом кожен четвертий сальвадорець був внутрішнім та зовнішнім переміщеним особам (понад мільйон осіб) [35; 36].

Переворот у М'янмі : після державного перевороту 1 лютого 2021 року прихід бірманських військових до влади спричинив масовий хаос і насильство, посилене відмовою широких верств населення прийняти військовий режим, враховуючи досвід країни під час другої половини 20-го і початку 21-го століття. У результаті багато працівників державного сектору почали страйки [37], і в країні спостерігається підвищений рівень вимушеного переміщення, як внутрішньо переміщених осіб (ВПО) (208 000 з 1 лютого 2021 року), так і біженців, які тікають за кордон (за оцінками, 22 000 з 1 лютого 2021 року). 1 лютого 2021 р.) [38]. Конкретний політичний конфлікт, що спричинив переміщення, було позначено як симптоматичний конфлікт держави, яка перебуває на межі розпаду. Двома ключовими індикаторами цього, які було виділено, є, по-перше, те, що рівень безпеки суттєво знизився до такого стану, коли громадяни більше не захищені від насильства з боку держави, а по-друге, товари та послуги також ненадійно надаються громадянам. скинутим урядом або новим військовим керівництвом, насамперед внаслідок створеної нестабільності та викликаних страйків [42]. Ці внутрішні проблеми додатково відображаються у відкликанні міжнародного визнання як урядовими, так і неурядовими органами [5].

Приклади вимушеного переміщення, викликаного техногенними екологічними катастрофами

Лісові пожежі в тропічних лісах Амазонії у 2019 році: хоча пожежі, спричинені людиною, є нормальною частиною сільського господарства Амазонії, у сухому сезоні 2019 року відбулося відоме у всьому світі збільшення їх кількості. Пожежі, що швидко поширюються, у поєднанні з зусиллями сільськогосподарських і лісозаготівельних компаній змусили корінне населення Бразилії покинути свої рідні землі [41; 42].

Ядерна катастрофа на Чорнобильській АЕС : Аварія на ядерній АЕС 26 квітня 1986 року поблизу Прип'яті, Україна, призвела до забруднення міста та прилеглих територій шкідливим рівнем радіації, що змусило переселити понад 100 000 людей [43].

Великий голод в Ірландії: між 1845 і 1849 роками картопляна фітофтороз, спричинена політичними рішеннями та безгосподарністю уряду Великої Британії, призвела до того, що мільйони ірландців, в основному залежних від орендарів картоплі, померли від голоду або зрештою втекли з країни. Понад один мільйон загинув від подальшого голоду та хвороб, а інший мільйон покинув країну, скоротивши загальне населення Ірландії щонайменше на чверть [34].

Торгівля людьми та контрабанда: мігранти, переміщені шляхом обману чи примусу з метою їхньої експлуатації, підпадають під цю категорію. Через таємний характер даних про такий вид вимушеної міграції обмежено. Також існує розбіжність між даними щодо торгівлі чоловіками (наприклад, щодо праці в сільському господарстві, будівництві тощо) та торгівлі жінками (наприклад, для секс-робіт або домашніх послуг), причому більше даних доступно для чоловіків. Міжнародна організація праці вважає торгівлю людьми злочином проти охорони праці, позбавляючи компанії можливості використовувати мігрантів як трудовий ресурс. Багатостороння структура МОП містить принцип № 11, де рекомендовано, що «уряди повинні сформулювати та впровадити, консультуючись із соціальними партнерами, заходи для запобігання зловживанням, незаконному ввезенню мігрантів і торгівлі

людьми; вони також повинні працювати над запобіганням нелегальній трудовій міграції».

Євреїв, примусово переміщених нацистським режимом під час окупації Польщі Німеччиною у Другій світовій війні, вантажили на потяги для транспортування до концтаборів.

Рабство : історично склалося так, що рабство призвело до витіснення людей на примусову працю, яскравим прикладом якого є работоргівля в Атлантичному океані з 15 по 19 століття . З 20 мільйонів африканців, захоплених для торгівлі, половина загинула під час вимушеного маршу до африканського узбережжя, а ще десять-двадцять відсотків загинули на кораблях рабів, що перевозили їх з Африки до Америки [25].

Етнічні чистки : систематичне примусове виселення етнічних або релігійних груп з певної території більш потужною етнічною групою з наміром зробити її етнічно однорідною. Приклади включають католицьке виселення європейських протестантів (наприклад, протестантів Зальцбурга) протягом 16-19 століть під час контрреформації та очищення євреїв та інших етнічних меншин під час Голокосту . Крім того, критики депортації корінних народів Північної Америки з їхніх рідних земель можуть бути такими.

Придушення політичної опозиції: наприклад, примусові поселення в Радянському Союзі та переміщення населення в Радянському Союзі, включаючи депортацію кримських татар , депортацію чеченців та інгушів , депортацію корейців у Радянському Союзі , депортацію радянських греків та депортації інгерофінів.

Вирівнювання етнічного складу зі штучним політичним кордоном: наприклад , втеча та вигнання німців (1944–1950) , переміщення польського населення (1944–1946) та операція «Вісла» .

Колонізація : наприклад, перевезення каторжників британським урядом до Австралії , спроби Американського товариства колонізації та інших створити країну для афроамериканців в Африці під назвою Ліберія , японські поселенці в Маньчжоу - Го після японського вторгнення в Маньчжурію та китайське військове поселення в Сіньцзяні . і Будівельний корпус у Сіньцзяні.

Переміщені особи стикаються з несприятливими умовами під час прийняття рішення виїхати, подорожі до місця призначення, а іноді й після досягнення місця призначення [48]. Переміщені особи часто змушені ризикувати своїм життям, подорожувати в нелюдських умовах і можуть зазнавати експлуатації та жорстокого поводження. Ці фактори ризику можуть посилюватися через залучення контрабандистів і торговців людьми, які можуть використовувати їх для незаконної діяльності, як-от торгівля наркотиками/зброєю, примусова праця або секс-бізнес. Держави, де мігранти шукають захисту, можуть вважати їх загрозою національній безпеці [29]. Переміщені особи також можуть звернутися за допомогою до контрабандистів людей (таких як койоти в Латинській Америці) протягом усього шляху [50]. Враховуючи незаконний характер контрабанди, контрабандисти можуть використовувати небезпечні методи, щоб дістатися до місця призначення без захоплення, наражаючи переміщених осіб на шкоду, а іноді призводячи до смертей. Приклади включають залишення, експлуатацію, небезпечні умови транспортування та смерть внаслідок впливу суворих умов [45].

У більшості випадків вимушеної міграції через кордон мігранти не мають необхідних документів для легальної подорожі. Держави, де мігранти шукають захисту, можуть вважати їх загрозою національній безпеці [38]. У результаті переміщені особи можуть зазнати затримання та кримінального покарання, а також отримати фізичні та психологічні травми. Різноманітні дослідження, присвячені здоров'ю мігрантів, конкретно пов'язують міграцію з підвищеною ймовірністю депресії, тривоги та інших психологічних проблем [48]. Наприклад, Сполучені Штати зазнали критики за свою нещодавню політику щодо затримання мігрантів, зокрема дітей. Критики вказують на погані умови тримання під вартою, нестабільний контакт з батьками та високий потенціал довготривалої травми як причини для зміни політики [5]. Переміщені особи зазнають більшої бідності, ніж до переміщення, фінансової вразливості та потенційної соціальної дезінтеграції, на додаток до інших ризиків, пов'язаних з правами людини, культурою та якістю життя [8]. Вимушене переміщення має різні наслідки, залежно від способу, за допомогою якого людину було примусово переміщено, її географічного розташування, захищеного статусу та

її здатності особисто одужати. Під час найпоширенішої форми переміщення, збройного конфлікту, люди часто втрачають володіння своїми активами після втечі та, можливо, після прибуття до нової країни, де вони також можуть зіткнутися з культурною, соціальною та економічною розривністю [11].

Досвід переміщених осіб, як вони жили, буде різним залежно від державної та місцевої політики країни їхнього переселення. Політика, яка відображає національне відчуження переміщених осіб, може бути скасована інклюзивною міською політикою. Міста-заповідники є прикладом просторів, які регулюють співпрацю чи участь із імміграційними правоохоронними органами. Практика міського членства за місцем проживання дозволяє переміщеним особам мати доступ до міських послуг і пільг, незалежно від їх правового статусу. Міста-заповідники змогли забезпечити мігрантам більшу мобільність та участь у діяльності, обмежуючи збір особистої інформації, видачу ідентифікаційних карток усім мешканцям та надання доступу до найважливіших послуг, таких як охорона здоров'я. Доступ до цих послуг може полегшити труднощі переміщених осіб, дозволивши їм здорово адаптуватися до життя після переміщення.

Примусове переміщення було предметом кількох судових процесів у місцевих і міжнародних судах. Щоб правопорушення було кваліфіковано як військовий злочин, жертва повинна бути «особою, яка перебуває під захистом» згідно з міжнародним гуманітарним правом. Спочатку «особа, що перебуває під захистом», спочатку стосувалася лише категорій осіб, які прямо захищені однією з чотирьох Женевських конвенцій 1949 року, тепер може визначати цивільну чи поліцейську силу, яка не бере безпосередньої участі в конфлікті.

У статті 49 Четвертої Женевської конвенції, прийнятої 12 серпня 1949 року, прямо заборонено примусове переміщення

Індивідуальне або масове примусове переміщення, а також депортація осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території на територію держави-окупанта або на територію будь-якої іншої країни, окупованої чи неокупованої, заборонені, незалежно від їх мотивів [39].

Римський статут Міжнародного кримінального суду визначає примусове переміщення як злочин, що підпадає під юрисдикцію суду:

«Депортація або примусове переміщення населення» означає примусове переміщення людей, яких це стосується шляхом вигнання або інших примусових дій, із території, на якій вони законно перебувають, без підстав, дозволених міжнародним правом [4].

Після закінчення Другої світової війни суд над Круппом відбувся за конкретним обвинуваченням у примусовому переміщенні цивільного населення з метою примусової праці. Військовий трибунал США дійшов висновку, що «немає міжнародного права, яке б дозволяло депортацію або використання цивільних осіб проти їхньої волі в інших цілях, окрім розумних вимог для потреб армії, або в межах армії, або після депортації». в тиліві райони або на батьківщину окупаційної влади» [12].

На Нюрнберзькому процесі Ганса Франка , головного юриста окупованої Польщі , визнали винним, серед іншого, у примусовому переміщенні цивільного населення [5].

Кілька людей були засуджені та засуджені МТКЮ за причетність до примусового переміщення під час югославських війн у 1990-х роках. 11 квітня 2018 року Апеляційна палата засудила Воїслава Шешеля до 10 років позбавлення волі за пунктами 1, 10 і 11 обвинувачення за підбурювання до депортації , переслідування (примусове переміщення) та інші нелюдські дії (примусове переміщення) як злочини проти людяності через його промова в Хртковцях 6 травня 1992 року, в якій він закликав до вигнання хорватів з Воєводини [18]. Серед інших засуджених за примусове переміщення був колишній боснійський сербський політик Момчило Країшнік, колишній лідер хорватських сербів Мілан Мартич , колишній воєнізований командир боснійських хорватів Младен Налетіліч [81] і боснійський сербський політик Радослав Брджанін .

Заборона нападати на громадянське населення недостатньо для забезпечення його безпеки у разі конфлікту. Хід військових операцій природно призводить до

переміщень населення. Вони можуть бути спонтанними, або є наслідком рішень, що приймаються збройними силами.

У наш час принцип свободи міграції застосовується до населенню будь-якої держави. Ця свобода стає правом на втечу, щоб дозволити окремим особам захиститися від небезпеки. Державам забороняється примусово переселяти населення на територію, де воно наражається на небезпеку.

Для ситуацій воєнного часу у гуманітарному праві містяться точні положення обмеження чи контролювання переміщень громадянського населення. Державам забороняється проводити примусове переміщення населення (депортацію чи переселення у певні місця). Ця заборона є наріжним каменем системи захисту цивільного населення.

Пересування населення можуть призводити до того, що люди покидають межі своєї країни. І тут вони перебувають під захистом права біженців. Люди можуть також знайти притулок у своїй країні, або не мати можливості перетнути міжнародні кордони через їхнє закриття сусідніми державами. У цих випадках йдеться про «внутрішньо переміщених осіб». Вони продовжують залишатися під владою своїх державних органів. Якщо країна перебуває у стані конфлікту, то як цивільні вони перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Якщо ситуація конфлікту неочевидна, всі вони захищені міжнародними нормами, які стосуються правами людини. Їм може бути надана міжнародна допомога відповідно до тридцятьма «Керівними принципами щодо переміщення осіб у країні», прийнятими Комісією з прав людини 11 лютого 1998 року, та був закріпленими Генеральної Асамблеєю ООН під час Світового саміту 2005 року [22].

На сьогоднішній день немає міжнародного механізму, спеціально уповноваженого захищати права переміщеного населення. Мандат Управління Верховного комісара ООН у справах біженців розширювався неодноразово, щоб дозволити цьому органу надавати допомогу у таборах для переміщених осіб, але до нього так і не увійшли повноваження юридичного захисту. З іншого боку, з 1997 року Управління з координації гуманітарних питань (УКГВ) одержало мандат координувати надання допомоги населенню.

I. У мирний час або під час порушень внутрішнього порядку та в обстановці внутрішньої напруженості:

У міжнародних конвенціях з прав людини передбачені положення, які стосуються свободи пересування осіб. Національна влада може вносити обмеження до цих положень з різних причин, пов'язаних із громадським порядком, містобудівною політикою або облаштуванням території. Однак слід знати, що у разі посилення міркування громадського порядку вони мають бути виправдані та надавати відповідним особам відповідні гарантії (Міжнародний пакт про цивільні та політичні права, ст. 12) [1].

Крім того, навіть у разі загрози громадському порядку або хвилюванню населення залишаються чинними фундаментальні гарантії, передбачені правами людини (дія яких, незалежно від обставин, не може бути припинена). Якщо рівень напруженості досягає певного порога, але він ще може бути кваліфікований як конфлікт, є можливість посилатися на фундаментальні гарантії, передбачені гуманітарним правом для періодів конфлікту.

Забороняються також певні види політичної практики, як апартеїд, етнічні чистки, які передбачають примусове переміщення населення. Зрештою, право осіб на свободу переміщення включає право покинути свою країну та шукати притулку в будь-якій іншій. Це право обмежено відсутністю взаємного обов'язку країн надати притулок з урахуванням принципу недопущення примусового повернення. Це означає, що навіть у разі проникнення в країну та незаконного проживання в ній особи не можуть бути вислані на територію країни, де їхнє життя чи безпека перебувають у небезпеці.

У Загальній декларації прав людини передбачено таке:

Стаття 13

«1) Кожна людина має право вільно пересуватися та обирати собі місце проживання в межах кожної держави.

Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, та повертатися до своєї країни».

Стаття 14

«1) Кожна людина має право шукати притулку від переслідування в інших країнах та користуватися цим притулком

Це право не може бути використане у разі переслідування, насправді заснованого на скоєнні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям та принципам Організації ООН».

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права передбачено таке:

Стаття 12

«1) Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування та свободу вибору місця проживання.

Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну.

Згадані вище права не можуть бути об'єктом жодних обмежень, крім тих, що передбачені законом, необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення чи прав і свобод інших, і сумісні з іншими правами, що визнаються в цьому Пакті.

Ніхто не може бути безпідставно позбавлений права на в'їзд у свою власну країну» [29].

У міжнародному гуманітарному праві різняться спонтанні та примусові переміщення населення. Йдеться про таке:

- пересування населення, якщо спостерігається спонтанне переміщення на території будь-якої держави або за її межами;
- переміщення, переселення чи евакуація, якщо спостерігається примусове переміщення всередині держави, яка перебуває у ситуації конфлікту
- депортація, якщо спостерігається примусове переміщення із перетином кордону.

Населення може спонтанно залишати деякі місця через настання збройних сил. У цьому випадку спостерігається пересування типу результату, вигнання або потоків біженців, які можуть перетинати міжнародні кордони.

Жодна міжнародна установа не має ні мандату, ні необхідних засобів, щоб ефективно захищати і надавати конкретну допомогу людям, які знаходяться

всередині своїх власних кордонів, тоді як багато з них, так само, як і біженці, гостро потребують допомоги та захисту.

Генеральна Асамблея ООН вже неодноразово розширювала мандат УВКБ на всі нові ситуації, зокрема, у резолюції №53/125 (1998), щоб дати можливість допомагати переміщеним особам. УВКБ, отримавши згоду відповідного уряду, може організувати для таких осіб програми матеріальної допомоги. У той же час, у його розпорядженні немає жодних постійних юридичних інструментів захисту індивідуумів у такій ситуації. Його роль захисника повністю залежить від існування особливої угоди, яка має бути за таких обставин підписана з відповідним урядом, а також від змісту цього договору. У такій ситуації різні учасники гуманітарної діяльності повинні завжди ретельно перевіряти, чи існує така угода та які в ній містяться формулювання. Дії УВКБ на користь таких осіб та будь-які форми їх захисту також значною мірою залежать від доброї волі держав. У 2001 році УВКБ здійснила операційну реорганізацію своїх місій щодо біженців та обмежила проведення своїх операцій переміщеними особами в ситуаціях, де дотримано наступних умов: запит, поданий Генеральним секретарем ООН за допомогою УКГВ, надання у розпорядження додаткових коштів, а також згода держави, охопленої конфліктом, з метою забезпечення відповідних умов безпеки [45].

У 1992 році при Генеральному секретарі ООН було створено посаду Спеціального Представника з питання про внутрішньо переміщених осіб, на який був призначений Френсіс Денг. Він випустив свого роду компіляцію норм гуманітарного права, прав людини та прав біженців, які застосовуються до переміщених осіб. Спеціальний Представник у 1996 році займався збором відомостей про ситуації внутрішньо переміщених осіб та аналізував міжнародні норми, що застосовуються у ситуаціях переміщення. Дослідження показало, що існуючі норми мають у собі прогалини та недоліки, які не дозволяють відповідати на потреби надання допомоги та захисту переміщених осіб. На прохання Генеральної Асамблеї та Комісії з прав людини ООН Спеціальний представник склав Керівні принципи, спрямовані на підтвердження, роз'яснення та зміцнення «права переміщених осіб». Ці тридцять «Керівних принципів щодо переміщення осіб усередині країни» були прийняті на

сесії Комісії ООН з прав людини у лютому 1998 року та закріплені Генеральною Асамблеєю ООН у 2005 році на Світовому саміті. Вони викладають міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини та узгоджуються з ними, підтверджуючи існуючі норми та адаптуючи їх до потреб переміщених осіб [33].

Вони не мають обов'язкового характеру, однак Постійний Комітет Міжуправління (МПК) та Управління з координації гуманітарних питань ООН (УКГВ) часто рекомендують використання цих принципів у діалозі з урядами, а також при наданні допомоги переміщеним особам.

До безпосередніх обов'язків Спеціального представника не входить надання допомоги або захисту переселенцям. Проте НУО можуть інформувати його про порушення прав людини та гуманітарного права щодо переміщених осіб. У вересні 2004 року Генеральний секретар ООН призначив Вальтера Келіна приймачем Френсіса Денгі. У вересні 2010 року д-р Чалока Беяні був призначений Радою з прав людини новим Спеціальним Доповідачем щодо прав внутрішньо переміщених осіб.

У підсумковій доповіді в січні 2010 року Вальтер Келін зазначає, що авторитет керівних принципів на міжнародному рівні зміцнився. Справді, глави держав та урядів, які зібралися в Нью-Йорку з нагоди Всесвітнього саміту у вересні 2005 року, одноставно визнали Керівні принципи як «важливу міжнародну основу захисту внутрішньо переміщених осіб». Нещодавно, у березні 2010 року, Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію №64/162, в якій підтверджується, що «захист внутрішньо переміщених осіб був посилений завдяки визначенню, підтвердженню та консолідації конкретних стандартів їх захисту, зокрема за допомогою Керівних принципів з питання про переміщення осіб у країні». Вальтер Келін стверджує, що низка складових Керівних принципів набула статусу міжнародного звичайного права. Незважаючи на те, що ці принципи не є міжнародним документом, який має обов'язкову силу, вони нерідко знаходять своє відображення у внутрішніх законодавствах та регіональних конвенціях.

У листопаді 2006 р. на Міжнародній конференції по району Великих озер було прийнято Протокол з питань захисту внутрішньо переміщених осіб та надання їм допомоги, який зобов'язав 11 держав-учасниць Конференції (Ангола, Бурунді,

Демократична Республіка Конго, Замбія, Кенія, Конго, Руанда, Судан, Танзанія, Уганда та Центральноафриканська Республіка) включити Керівні принципи до свого внутрішнього законодавства.

23 жовтня 2009 р. Африканський союз підписав Конвенцію про захист осіб, переміщених усередині країни, та про надання їм допомоги в Африці, яку також називають Кампальською конвенцією. На червень 2015 року Конвенцію підписали 39 держав, а ратифікували 22. Вона набула чинності 6 грудня 2012 року. У цій новій Конвенції закріплюється визначення переміщених осіб, що міститься в Керівних принципах щодо переміщення осіб усередині країни (стаття 1), і оголошуються зобов'язання держав-учасниць щодо захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам, які йдуть із змісту цих же Керівних принципів. Кампальська конвенція містить кілька положень, що описують загальні обов'язки держав-учасниць (стаття 3), а саме: забезпечувати дотримання принципів гуманності та людської гідності переміщених осіб; дотримуватись та забезпечувати захист прав осіб, переміщених усередині країни, включаючи право на недискримінацію, рівність та рівний правовий захист; дотримуватись міжнародного гуманітарного права; гарантувати надання допомоги переміщеним особам та заохочувати формування національної опори на власні сили. Конвенцією також передбачаються обов'язки щодо надання взаємодопомоги між державами. У тому випадку, коли наявних у держав ресурсів недостатньо для забезпечення захисту та надання допомоги переміщеним особам у належному обсязі, вони повинні співпрацювати та звертатися за допомогою до міжнародних та гуманітарних організацій. Конвенція також наводить можливі підстави для інтервенції (стаття 8) у разі військових злочинів, геноциду та злочинів проти людяності у відповідність до відповідних положень Статуту Африканського союзу. Зрештою, у Конвенції містяться вказівки щодо переміщення (стаття 11) [3].

У січні 2002 року було створено підрозділ із питань переміщених осіб при УКГВ. У липні 2004 року воно було трансформовано до Міжустанови з питань осіб, переміщених усередині країни. Складається з порядку двадцяти співробітників, які прямують на якийсь час до інших органів ООН, цей відділ очолений високопосадовцем ООН. Відділ знаходиться у Женеві у будівлі УКГВ, а також має

своє представництво у Нью-Йорку. У відділу немає оперативних функцій. Ролью цього відділення є мобілізація установ Організації Об'єднаних Націй для відповіді на потреби допомоги та захисту переміщених осіб. Воно спирається на мережу місцевих координаторів та координаторів з гуманітарних питань ООН на місцях і безпосередньо працює з представниками Генерального секретаря ООН з питань переміщених осіб. Відділ публікує доповіді про місії, що проводиться ним, і направляє рекомендації країнам. Відділ регулярно надає УВКБ та ПРООН, провідним установам чотирьох тематичних груп особливої важливості, конкретну допомогу, а саме, допомагає забезпечити захист, екстрене розміщення, координацію та управління таборами та раннє попередження. З 2006 року завдання відділу увійшло посилення міжустановчих домовленостей та потенціалу установ ООН у реформі тематичних груп.

У 1998 році Норвезька рада у справах біженців призначила Центр спостереження за процесами внутрішнього переміщення осіб (ЦНВП) як провідну міжнародну організацію, яка здійснює контроль внутрішніх переміщень через конфлікти. Центр не надає допомоги переміщеним особам безпосередньо, але в його мандат входить сприяти зростанню національного та міжнародного потенціалу у сфері захисту мільйонів переміщених осіб по всьому світу та надання їм допомоги. На прохання ООН Центр веде базу даних онлайн, яка є джерелом інформації та аналізу з питань внутрішніх переміщень у більш ніж 50 країнах. На основі своєї діяльності з моніторингу та збору даних Центр закликає до прийняття стійких рішень, що відповідають міжнародним стандартам, для реагування на тяжке становище переміщених осіб. Центр також проводить навчання для зміцнення потенціалу місцевих структур, щоб допомогти їм долати потреби переміщених осіб.

З'єднані зусилля кількох агентств досі дозволяли оперативно розподіляти завдання при організації допомоги переміщеним особам. Водночас це сприяло розмиванню відповідальності у сфері захисту переселенців.

Гірше того, збільшення кількості установ, присутніх на місцях, часто призводить до нормалізації ситуації на дипломатичному рівні, що, в результаті, стає на заваді офіційному визнанню військового стану, при якому слід застосовувати

норми гуманітарного права. Саме це дозволило б застосовувати права на надання допомоги переселенцям та їх захисту як жертви збройного конфлікту.

Отже, захист внутрішніх переселенців будується на роз'ясненні визнаних за ними прав, а також на посиленні відповідальності гуманітарних організацій за особливі потреби у захисті цієї групи населення. По суті захист має бути заснований на визнанні військового стану («стану конфлікту»), що дозволяє застосовувати до цих осіб норми гуманітарного права. Установи та організації з надання допомоги переміщеним особам можуть надати підтримку у досягненні такого визнання.

Як приклад можна згадати ситуацію, коли під час різанини, вчиненої армією Руанди у квітні 1995 року в Кібехо, у таборі для внутрішньо переміщених осіб, мандат на захист цих осіб опинився в руках одразу кількох учасників операцій. Військові сили ООН у Руанді забезпечували захист таборів, компетенція УВКБ була визнана лише стосовно тих біженців, які повернулися до Руанди, але не для переселенців, які не залишали територію країни, місія зі спостереження за дотриманням прав людини могла лише здійснювати функцію спостереження, але не захисту. Нарешті, ситуації військового конфлікту в країні не було, МКЧХ був відсутній, а уряд не вважав себе пов'язаним жодними конкретними зобов'язаннями щодо цієї групи населення [26].

У деяких ситуаціях внутрішні переселенці, спонтанно чи внаслідок національного чи міжнародного тиску, розміщуються у спеціальних зонах, які вважаються захищеними. Залежно від статусу таких зон, вони можуть або користуватися захистом гуманітарного права, або виявитися ще більшою небезпекою, пов'язаною з військовими діями.

1.3. Соціально-правова робота з встановлення статусу ВПО: критерії, права та обов'язки, які регулюють соціальний захист в Україні

Вимушене переміщення (також вимушена міграція) — це вимушене переміщення особи чи людей за межі свого дому чи рідного регіону. УВКБ ООН визначає «примусове переміщення» таким чином: переміщення «внаслідок переслідування, конфлікту, загального насильства або порушення прав людини».

Вимушено переміщену особу також можна називати «вимушеним мігрантом», «переміщеною особою» (ПО) або, якщо вона переміщена в межах рідної країни, «внутрішньо переміщеною особою» (ВПО). Хоча деяких переміщених осіб можна вважати біженцями, останній термін конкретно стосується таких переміщених осіб, які отримують визначений законом захист і визнані такими країною їхнього проживання та/або міжнародними організаціями.

Вимушене переміщення привернуло увагу в міжнародних дискусіях і виробленні політики після європейської мігрантської кризи . Відтоді це призвело до більшого розгляду впливу вимушеної міграції на постраждалі регіони за межами Європи. Різноманітні міжнародні, регіональні та місцеві організації розробляють і впроваджують підходи до запобігання та пом'якшення впливу вимушеної міграції в попередніх регіонах проживання, а також у регіонах приймання чи призначення. Крім того, вживаються деякі спільні зусилля для збору доказів для притягнення до відповідальності осіб, причетних до спричинення подій техногенної вимушеної міграції. За оцінками, станом на кінець 2022 року близько 100 мільйонів людей у всьому світі були вимушено переміщені.

Уряди, неурядова організація (НУО) , інші міжнародні організації та соціологи дають визначення вимушеного переміщення різними способами. Вони, як правило, погоджуються, що це примусове видалення або переміщення людини з її середовища та пов'язаних з нею зв'язків. Це може включати різні типи переміщень, такі як втеча, евакуація та переміщення населення .

Міжнародна організація з міграції визначає вимушеного мігранта як будь-яку особу, яка мігрує, щоб «уникнути переслідування, конфлікту, репресій, природних і антропогенних катастроф, екологічної деградації або інших ситуацій, які ставлять під загрозу її життя, свободу чи засоби до існування».

За визначенням ЮНЕСКО , вимушене переміщення – це «вимушене переміщення людей з місцевості чи середовища, головною причиною якої є збройний конфлікт .

За словами дослідника Олдена Спіра, навіть пересування під безпосередньою загрозою життю містить добровільний елемент, доки існує можливість

переховуватися або намагатися уникнути переслідування. За його словами, «міграцію можна вважати вимушеною лише тоді, коли людина фізично вивезена з країни і не має можливості втекти від тих, хто її перевозить». Ця точка зору потрапила під прискіпливу увагу при розгляді прямих і непрямих факторів, які можуть залишити мігрантам практично без вибору в їхніх рішеннях, таких як безпосередня загроза життю та засобам існування [43].

Є деякі уточнення у визначеннях: мігрант, який залишив свій дім через економічні труднощі, є економічним мігрантом і, строго кажучи, не переміщеною особою. Але якщо переміщена особа була змушена залишити свій дім через економічні проекти, такі як гребля «Три ущелини» в Китаї, ситуація називається переміщенням, спричиненим розвитком.

Переміщена особа, яка залишила свій рідний регіон через політичні переслідування чи насильство, але не перетнула міжнародний кордон, зазвичай потрапляє до вільнішої категорії внутрішньо переміщених осіб (ВПО), яка підлягає слабкішому міжнародному захисту. У 1998 році Комісія ООН з прав людини опублікувала Керівні принципи внутрішнього переміщення, що визначає внутрішньо переміщених осіб як: «осіб або груп осіб, які були змушені або були змушені втекти або залишити свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема, внаслідок або для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального характеру, насильство, порушення прав людини або природні чи антропогенні катастрофи та які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон».

Якщо переміщена особа перетнула міжнародний кордон і підпадає під дію одного з відповідних міжнародних правових інструментів, вона може подати заяву на надання притулку та стати біженцем, якщо заяву буде прийнято [13]. Хоча термін «біженець» часто неправильно використовується як синонім переміщеної особи, він стосується саме юридично визнаного статусу, який має доступ до певного правового захисту. Незначне застосування терміну «біженець» може спричинити плутанину між загальним описовим класом переміщених осіб і тими, кого юридично можна визначити як біженців.

Через правову систему країни проживання деякі вимушені мігранти можуть не мати змоги подати заяву на надання притулку в цій країні. Таким чином, вони не можуть стати ні шукачами притулку, ні біженцями. Оскільки ці умови вимагають юридичного визнання, вони не можуть бути надані, якщо необхідні рамки відсутні.

Переміщена особа, яка перетинає міжнародний кордон без дозволу країни, в яку вона в'їжджає, або без подальшого звернення за наданням притулку може вважатися нелегальним іммігрантом.

Вимушені переселенці – це завжди або ВПО, або переміщені особи, оскільки обидва ці терміни не вимагають законодавчої бази, і достатньо того, що вони залишили свої домівки. Різниця між термінами переміщена особа та вимушений мігрант незначна, однак термін переміщена особа має важливий історичний контекст (наприклад, Друга світова війна).

Термін переміщена особа вперше був широко використаний під час Другої світової війни, після подальших потоків біженців зі Східної Європи. [14]. У цьому контексті конкретно називається особа, вивезена з рідної країни, біженець, ув'язнений або рабський робітник. Більшість жертв війни, політичних біженців і переміщених осіб у період відразу після Другої світової війни були українцями, поляками, іншими слов'янами та громадянами балтійських держав (литовці, латвійці та естонці), які відмовилися повертатися до Східної Європи під радянським домінуванням. А. Дж. Джаффе стверджував, що цей термін спочатку ввів Євген М. Кулішер [15]. За останні півстоліття значення значно розширилося.

Протягом десятиліть серйозні та раптові кризи спричиняли масове переміщення груп населення в межах національних кордонів. Вони вимагали термінової гуманітарної допомоги. Міжнародний рух Червоного Хреста також розробив комбінацію гуманітарних заходів і щороку приходять на допомогу кільком мільйонам переміщених осіб із різними потребами та вразливістю, у гострих надзвичайних ситуаціях і в тривалих ситуаціях. Рух сам по собі не може задовольнити всі потреби, викликані переміщенням, але він повинен якнайкраще використовувати свої об'єднані засоби та можливості. Він повинен зосереджуватися на потребах після належного розгляду конкретної ситуації та уникати, наскільки це можливо,

стримування конкуренції між різними компонентами Руху або між Рухом та іншими організаціями. Коли великі групи людей переміщуються всередині країни, органи державної влади, які мають основний обов'язок піклуватися, можуть виявити, що їхні ресурси перенапружені та ослаблені. Компоненти Руху мають місію надавати необхідну гуманітарну допомогу, самостійно або в партнерстві.

Тут можна розглядати переміщення як динамічний і часто повторюваний процес із кількома фазами. Переміщення має серйозні наслідки для багатьох різних груп. На нього поширюється правова база (національне законодавство, міжнародне гуманітарне право, де це застосовно, і міжнародне право прав людини), що захищає самих переміщених осіб, тих, хто залишився, і приймаючі громади, які діляться своїми ресурсами з переміщеною групою. Основною метою є захист людей від довільного переміщення та зменшення ризику переміщення, спричиненого природними та антропогенними небезпеками. Якщо люди все ж переміщуються, потрібно вживати заходів, особливо під час гострих криз, коли основні потреби більше не задовольняються, незалежно від тривалості, з метою полегшення страждань людей. Інколи базові потреби покриваються існуючими службами та інфраструктурою, але недостатньо, як, наприклад, під час хронічних криз, коли мета полягає в тому, щоб сприяти прогресу в довгостроковій відповіді на тяжке становище жертв.

Потрібні неупереджені гуманітарні дії, щоб безпосередньо задовольнити нагальні потреби людей у групі ризику, одночасно підтримуючи органи влади в допоміжній якості та, якщо необхідно, нагадуючи їм про їхні зобов'язання піклуватися про постраждале населення. Політичні вказівки щодо внутрішнього переміщення ґрунтуються на резолюціях, які стосуються, зокрема, допомоги біженцям і внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та доповнюють їх. У політиці визнається, що вимушене переміщення може бути пов'язане з явищами міграції та що скоординований підхід є важливим для того, щоб урахувати можливі зв'язки між викликами переміщення та міграції. Міграційна політика Міжнародної федерації 2009 року разом із (проектом) політики щодо переміщення слугуватимуть

гармонізації та зміцненню роботи організацій щодо задоволення потреб і вразливості як мігрантів, так і переміщених осіб.

На відміну від біженців, ВПО не охоплено жодною спеціальною міжнародною конвенцією. Іноді звідси робиться висновок про наявність у правовій базі пропуску в частині, що стосується надання допомоги та захисту ВПО. Однак, хоча відповідні правові інструменти можуть і не містити конкретних згадок про ВПО, завжди можна знайти нормативну базу для захисту переміщених осіб, тих, хто залишився у місцях звичайного проживання, та всіх людей, які торкнулися відповідних подій. Органам влади і – у разі збройного конфлікту – воюючим сторонам – слід нагадувати про їхні обов'язки щодо осіб, які торкнулися переміщенням, а останніх слід інформувати про їхні права, які можуть їх захистити.

Міжнародно-правова база, застосовна до переміщення осіб у країні, включає у собі такі основні склепіння і принципів:

а) Національне законодавство.

Національне законодавство задає правові рамки кожної конкретної ситуації. Оскільки більшість ВПО є громадянами держави, на території якої вони знаходяться, вони користуються повним захистом національного законодавства та всією повнотою прав, які воно надає громадянам без будь-якої несприятливої відмінності внаслідок переміщення. Проте, деякі переміщені особи громадянами країни не є. Тим не менш, вони знаходяться під захистом міжнародного права прав людини, і більшість прав має бути їм надано без будь-якої дискримінації. Національне законодавство має відповідати мінімальним стандартам, передбаченим міжнародним правом прав людини та міжнародним гуманітарним правом. Інакше робота з поширення правових знань може допомогти привести національне законодавство у відповідність до міжнародного права та принципів.

б) Міжнародне гуманітарне право.

У період збройних конфліктів ВПО розглядаються як цивільні особи і мають право на такий самий захист від наслідків воєнних дій і таку ж гуманітарну допомогу, що й решта цивільного населення. Дотримання базових норм МГП дозволяє уникнути більшості випадків переміщення, оскільки вони відбуваються, в основному, внаслідок

порушень цих норм, таких, наприклад, як зобов'язання за будь-яких обставин проводити різницю між цивільними особами та комбатантами, між цивільними та військовими об'єктами; заборона перетворювати цивільних осіб та цивільні об'єкти на об'єкт нападу; заборона нападів невиборчого характеру; зобов'язання вживати запобіжних заходів при нападі, щоб щадити цивільне населення; заборона актів насильства та загроз насильством, покликаних посіяти страх серед цивільного населення; заборона використовувати голод як метод ведення війни; заборона знищувати об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення; заборона репресалій проти цивільного населення та цивільних об'єктів; основні гарантії, такі, як заборона поганого поводження, та заборона колективних покарань. Крім цього, МГП містить явно виражену заборону переміщення, якщо вона не продиктована турботою про населення або настійними міркуваннями безпеки. МГП також передбачає, що у разі переміщення цивільним особам слід забезпечити задовільні умови в плані даху над головою, гігієни, медичної допомоги, безпеки та харчування, а членів однієї сім'ї не повинні бути розлучені. Відповідно до його приписів, переміщені особи мають право на безпечне та гідне повернення, а також на повагу до їх власності. Нарешті, МДП свідчить, що сторони у конфлікті повинні дозволяти і полегшувати швидке і безперешкодне перевезення гуманітарної допомоги (для нужденних цивільних осіб), що має неупереджений характер і розподіляється без несприятливої відмінності, за умови наділення їх правом контролю.

с) Міжнародне право правами людини.

Права, що містяться в міжнародному праві прав людини, мають бути надані кожній людині без будь-якої несприятливої відмінності, у тому числі і переміщеним особам, які були змушені залишити місця звичайного проживання. Права людини мають універсальний і невід'ємний характер, і держави зобов'язані дотримуватись і гарантувати громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права всім особам за будь-яких обставин. Міжнародне право прав людини відображено, перш за все, у Загальній декларації прав людини 1948, так само як в універсальних і регіональних договорах про права людини. Вони можуть бути доповнені іншими документами з прав людини, такими як декларації принципів, що стосуються прав

людини, або іншими деклараціями, найбільш значущою з яких для цієї теми є Керівні принципи щодо переміщення осіб усередині країни, що розглядаються нижче.

Міжнародне право прав людини гарантує, зокрема, право на життя, свободу від катувань та інших форм поганого поводження, повагу до приватного та сімейного життя, повагу власності, свободу думок, переконань, совісті та релігійних вірувань, право на рівень життя, що забезпечує здоров'я та благополуччя індивіда та його сім'ї, у тому числі харчування, одяг, житло та медичну допомогу. Велике значення має і право на свободу пересування та вибір місця проживання, яким має користуватися будь-яка особа, яка на законних підставах проживає на території держави. Насамперед, дотримання цих основних прав людини дозволяє запобігти переміщенню, але воно також захищає осіб, які були переміщені. Так, їхнє сімейне життя та власність продовжують перебувати під захистом. Хоча ці права людини мають, природно, свої обмеження, органи влади не можуть їх урізати за винятком випадків, коли це робиться на законних підставах та обмеження не є надмірним у порівнянні з очікуваним від нього результатом.

d) Керівні принципи щодо переміщення осіб усередині країни. Керівні принципи є орієнтиром для держав та міжнародних організацій. Це зведення рекомендацій, складених на основі норм публічного міжнародного права, міжнародного гуманітарного права, права прав людини та права біженців, покликане підтвердити основні принципи захисту, яким мають користуватися ВПО. Керівні принципи не мають обов'язкової сили, але є корисним інструментом. Вони зводять воєдино застосовні норми, які вже існують, але можуть бути «упущені», оскільки містяться у різних галузях права. Вони детально викладаються норми, які можуть бути нечітко сформульовані в юридично обов'язкових документах, такі, наприклад, як норми, що регламентують повернення.

В Україні існує ряд нормативних документів, що регулюють надання захисту ВПО: Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (стаття 4); Постанова КМУ від 01.10.2014 №509 Про облік внутрішньо переміщених осіб; Постанова КМУ від 13.03.2022 №269 Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; Розпорядження

КМУ від 06.03.2022 №204 Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках програми «є-Підтримка»; Наказ ЦОВВ від 27.12.2016 №1610 «Про затвердження форми Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» [7].

Отже, є чотири категорії відповідних прав: 1. права, що стосуються фізичної безпеки та недоторканності (наприклад, право на життя та право не наражатися на катування, посягання або зґвалтування); 2. базові права, пов'язані із задоволенням насущних життєвих потреб (право на їжу, питну воду, основні види медичного обслуговування та дах); 3. інші економічні, соціальні та культурні права (наприклад, право на працю, право на реституцію або компенсацію за втрачене майно та право на освіту); 4. інші громадянські та політичні права (наприклад, право на отримання особистих документів, право на участь у політичному житті, доступ до судів та свобода від дискримінації).

Висновки до розділу 1

Вимушене переміщення привернуло увагу в міжнародних дискусіях і виробленні політики після європейської мігрантської кризи. Відтоді це призвело до більшого розгляду впливу вимушеної міграції на постраждалі регіони за межами Європи. Різноманітні міжнародні, регіональні та місцеві організації розробляють і впроваджують підходи до запобігання та пом'якшення впливу вимушеної міграції в попередніх регіонах проживання, а також у регіонах приймання чи призначення. Крім того, вживаються деякі спільні зусилля для збору доказів для притягнення до відповідальності осіб, причетних до спричинення подій техногенної вимушеної міграції. За оцінками, станом на кінець 2022 року близько 100 мільйонів людей у всьому світі були вимушено переміщені.

можна розглядати переміщення як динамічний і часто повторюваний процес із кількома фазами. Переміщення має серйозні наслідки для багатьох різних груп. На нього поширюється правова база (національне законодавство, міжнародне гуманітарне право, де це застосовно, і міжнародне право прав людини), що захищає самих переміщених осіб, тих, хто залишився, і приймаючі громади, які діляться

своїми ресурсами з переміщеною групою. Основною метою є захист людей від довільного переміщення та зменшення ризику переміщення, спричиненого природними та антропогенними небезпеками. Якщо люди все ж переміщуються, потрібно вживати заходів, особливо під час гострих криз, коли основні потреби більше не задовольняються, незалежно від тривалості, з метою полегшення страждань людей. Інколи базові потреби покриваються існуючими службами та інфраструктурою, але недостатньо, як, наприклад, під час хронічних криз, коли мета полягає в тому, щоб сприяти прогресу в довгостроковій відповіді на тяжке становище жертв.

Реагування на багатьох рівнях і між секторами є життєво важливим. Дослідження, наприклад, підкреслило важливість співпраці між підприємствами та неурядовими організаціями для вирішення проблем переселення та зайнятості.

Досвід переміщених осіб, як вони жили, буде різним залежно від державної та місцевої політики країни їхнього переселення. Політика, яка відображає національне відчуження переміщених осіб, може бути скасована інклюзивною міською політикою.

Захист внутрішніх переселенців будується на роз'ясненні визнаних за ними прав, а також на посиленні відповідальності гуманітарних організацій за особливі потреби у захисті цієї групи населення. По суті захист має бути заснований на визнанні військового стану («стану конфлікту»), що дозволяє застосовувати до цих осіб норми гуманітарного права. Установи та організації з надання допомоги переміщеним особам можуть надати підтримку у досягненні такого визнання.

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛІ Й МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЩОДО ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1. Соціальна адаптація й реінтеграція ВПО: основні моделі та механізми реалізації

Відомо, що у ХХ столітті міграції з країн Азії та Африки до Європи, Північної Америки, Австралії набули масового характеру. Тому, починаючи приблизно з 50 - 60 рр., американські, австралійські, англійські психологи почали займатися дослідженнями причин і мотивів міграцій, психологічних проблем адаптації мігрантів до іншого культурного та природного середовища, вивченням психологічних особливостей у мігрантів різних поколінь [15].

Проблеми масового переміщення населення у пострадянському просторі та одне з найбільш соціально гострих його видів – вимушеного, набули на початок ХХІ століття надзвичайно великого значення. Не випадково, що на державному рівні неконтрольована міграція офіційно визнана одним із питань державної безпеки країни.

Успішна соціальна адаптація вимушених мігрантів робить істотний внесок у розвиток економіки, соціальних відносин, культури, політичну стабільність, знижує соціальну напругу в суспільстві, пом'якшує ефект депопуляції корінного населення. Концентрація біженців і вимушених переселенців різниться за суб'єктами, проте проблема соціальної адаптації актуальна всім регіонам країни й усього суспільства.

Соціальна адаптація вимушених мігрантів визначається як встановлення оптимальних відносин вимушених мігрантів із соціальними інститутами, групами, органами влади на території проживання; закріплення тенденції до партнерських відносин з іншими групами, що здійснюється на основі вирівнювання показників їхнього соціального та економічного стану; нормалізація морально-психологічного самопочуття мігрантів на основі випробуваного почуття приналежності до місцевого співтовариства, усвідомлення і прийняття цінностей, переконань, норм [4].

Адаптація, за визначенням Ф.Б. Березина - це пристосування організму до умов навколишнього середовища. Адаптація людини поділяється на біологічну та соціально-психологічну. Біологічна включає адаптацію організму до стійких і змінних умов середовища. Соціально-психологічна адаптація - це пристосування людини як соціальної істоти до норм, умов, принципів, етикету у суспільстві [13]. Також соціальна адаптація визначається як інтегрований показник стану людини, що відображає її можливості виконувати певні біосоціальні функції, а саме:

- Адекватне сприйняття навколишньої дійсності та власного організму;
- Адекватна система відносин та спілкування з оточуючими; здатність до праці, навчання, до організації дозвілля та відпочинку;
- мінливість (адаптивність) поведінки відповідно до рольових очікувань інших [10].

Розрізняють два типи адаптаційного процесу. Перший тип характеризується переважанням активно-ініціативного на соціальну середу. Другий тип визначається як пасивний, з величезним переважанням конформістської орієнтації [23].

З іншого боку, під соціальною адаптацією Н.А. Мілославова розуміє: а) постійний процес пристосування індивіда до умов середовища; б) результат цього процесу [18].

А.А. Реан пропонує вважати критерієм розвитку адаптаційного процесу не активність-пасивність, а вектор активності, його спрямованість [27]. Спрямованість вектора «назовні» відповідає активному впливу особи на середу, її освоєння та пристосування до себе. Спрямованість вектора "всередину" пов'язана з активною зміною своєї особистості, з корекцією власних установок і стереотипів поведінки. Це тип активної зміни себе. Конформне, пасивне прийняття вимог, норм, установок і пріоритетів соціального середовища без включення активного процесу самозміни характеризує швидше дезадаптацію, тобто. переживання дискомфорту, незадоволеності у собі та неповноцінності [27].

В історичному плані у дослідженні проблеми соціальної адаптації можна виділити три напрями.

Перший напрямок пов'язане з психоаналітичними концепціями взаємодії особистості та соціального середовища. Соціальна адаптація трактується як результат, що виражається в гомеостатичній рівновазі особистості та вимог зовнішнього оточення. Зміст процесу адаптації описується узагальненою формулою: конфлікт-тривога-захисні реакції. (З. Фрейд, Еге. Еріксон, Л. Берковитц).

Другий напрямок пов'язаний з гуманістичною психологією. Мета адаптації сприймається як досягнення духовного здоров'я та відповідності цінностей особистості цінностям соціуму (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Оллпорт, В. Франкл). У цьому передбачається розвиток в індивіда необхідні особистісних якостей. Процес адаптації описується формулою: конфлікт-фрустрація-акти пристосування. Виділяються конструктивні та неконструктивні поведінкові реакції. Ознаками неконструктивних реакцій є агресія, регресія, фіксація станів тощо. Ці реакції не усвідомлюються і спрямовані на усунення неприємних переживань зі свідомості, реально не вирішуючи проблем. Ознаками конструктивних реакцій є спрямованість вирішення певних проблем, чітко поставлена мета, усвідомленість поведінки, наявність певних змін внутрішньоособистісного характеру і міжособистісної взаємодії.

Третій підхід пов'язані з концепціями когнітивної психології особистості. Її представники А. Бандура та Д. Роттер пропонують формулу адаптаційного процесу: конфлікт-загроза-реакція пристосування. Передбачається, що якщо в процесі інформаційного впливу з середовищем особистість стикається з інформацією, що суперечить наявним у неї установам, виникає неузгодженість між змістовним компонентом установки та образом реальної ситуації. Ця розбіжність (когнітивний дисонанс) і переживається як стан дискомфорту (загроза). Загроза стимулює особистість до пошуку можливостей зняття чи зменшення когнітивного дисонансу [25].

Дослідники все більше уваги приділяли вивченню результатів зіткнення мігрантів з чужою культурою. Стан, який переселенці нерідко відчували в іншій країні, американський антрополог К.Оберг назвав «культурним шоком», стверджуючи, що входження в нову культуру для кожної людини є переживанням,

яке бентежить, бентежить і дезорганізує. Таке сильне нервове потрясіння може статися під впливом нових умов, коли сенсорні, символічні, вербальні та невербальні системи, які безперерійно забезпечували нормальне життя на батьківщині, відмовляються адекватно працювати [10].

Концепція культурного шоку у вигляді, у якому вона була сформульована Обергом, спиралася на так званий клінічний підхід до вивчення процесів адаптації в іншій культурі. Надалі культурний шок почали розглядати як нормальну реакцію як частину звичайного процесу адаптації до нового культурного оточення.

Багато дослідників намагалися уточнити розуміння культурного шоку, наголошуючи на різних сторонах перебування в іншій культурі. Для цього використовувалися терміни «культурна втома», «мовний шок», «рольовий шок» та ін. П. Бок описав культурний шок як емоційну реакцію, що виникає внаслідок нездатності зрозуміти, проконтролювати та передбачити поведінку інших. У зв'язку з цим виникає тривожність, замішання та апатія, що тривають доти, доки не сформується нові когнітивні конструкти для розуміння іншої культури та вироблення відповідних моделей поведінки [1].

Оберг виділяв шість основних психологічних ознак культурного шоку:

1. Напруга, що супроводжує зусилля, необхідні психологічної адаптації.
2. Почуття втрати чи позбавлення (статусу, друзів, батьківщини, професії, майна).
3. Почуття знедоленості (неприйняття новою культурою) та почуття відкидання (неприйняття нової культури).
4. Збій у рольовій структурі (ролях, очікуваннях), плутанина із самоідентифікацією, цінностями, почуттями.
5. Почуття тривоги, засноване на різних емоціях (здивування, огида, обурення, обурення), що виникають у результаті усвідомлення культурних відмінностей.
6. Почуття неповноцінності внаслідок нездатності впоратися з новою ситуацією. Однак відомо, що деякі мігранти не відчувають депресії та тривоги, іноді навіть із задоволенням переживають новий досвід та успішно адаптуються до умов іншої культури з перших днів перебування [12].

Наприклад, П. Адлер і К. Девід встановили, що хоча культурний шок часто асоціюється з негативними наслідками, він у певних дозах позитивно впливає на особистісне зростання. Результатом культурного шоку можливо придбання нових цінностей, установок та патернів поведінки. У зіткненні з іншою культурою індивід отримує знання досвідченим шляхом, починаючи розуміти джерела свого власного етноцентризму та набуваючи нових поглядів на природу людського різноманіття [36].

Інтерес до проблем соціальної та психологічної адаптації як такої виник у світовій науці на початку 20-го століття. Але тривалий час серйозні дослідження проводилися лише етнологами щодо акультурації, яка розглядалася як феномен групового рівня. І лише пізніше, з початку 90-х років більш відданою і адекватною моделлю вивчення психологічної адаптації мігрантів (порівняно з моделлю "культурного шоку", що панувала в 70-80-х роках нашого століття) вважається так званий "стрес акультурації" [15].

Поняття психологічної акультурації розкриває Н.М. Лебедева: «феномен, що виникає тоді, коли група індивідів із різних культур вступають у безпосередній і тривалий контакт, наслідками якого є зміна елементів оригінальної культури однієї чи обох груп» [15], тобто в ситуаціях міжкультурного спілкування можна спостерігати динаміку, результатом якої може стати прийняття або відкидання нової культури.

Дана модель описує ситуацію, коли люди, адаптуючись в іншій культурі, не можуть легко змінити свій поведінковий репертуар, і у них з'являється серйозний конфлікт в процесі акультурації. Хоча акультурація - термін нейтральний (тобто зміна може мати місце в одній або обох групах), на практиці, як правило, акультурація викликає велику кількість змін в одній з груп (група акультурації), ніж в іншій.

Грейвз встановив різницю між акультурацією як колективним чи груповим феноменом, і психологічної акультурацією. У першому випадку акультурація - це зміна в культурі групи; у другому - це зміна у психології індивіда. Подібний поділ на рівні важливий з таких причин: по-перше, для дослідження систематичних відносин між цими двома наборами змінних; по-друге тому, що не всі індивіди так само беруть участь у загальному процесі акультурації, що проходить в їх групі.

Відомо, що, у той час як загальні зміни в групі можуть бути дуже глибокими, ступінь участі в них індивідів сильно варіюється [30].

В результаті міграції багато товариств стають культурно багатоукладними. Це означає, що з різним культурним минулим об'єднуються у межах неоднорідного, різноманітного суспільства. У багатьох випадках вони формують культурні групи, нерівні за своїм впливом та можливостями (чисельні, економічні чи політичні). Ці відмінності викликали появу таких популярних та соціонаукових термінів, як «мейнстрім», «меншість», «етнічна група» тощо. [27].

У багатоукладних суспільствах можуть існувати різні види культурних груп, і їхня різноманітність викликана, перш за все, трьома чинниками: добровільністю, мобільністю та сталістю. Деякі групи вступають у процес акультурації добровільно, тоді як інші беруть участь у ньому за потребою (це біженці, корінне населення). Інші групи вступають у контакт через те, що вони перемістилися на нове місце, тоді як у життя інших нова культура була привнесена. І нарешті, серед груп, що мігрували, деякі залишаються на відносно постійне проживання і, отже, участь у процесі акультуризації.

Також, відомий дослідник К. Додд виділив 4 моделі поведінки вимушених переселенців за умов нового життя.

1. Flight – своєрідна спроба уникнути будь-якого контакту з місцевим населенням та його культурою. Зазвичай подібна модель характерна для біженців з низьким соціальним та освітнім рівнем, які переселяються групами та створюють свій мікросвіт. Ця стратегія не є продуктивною, оскільки виникає "ефект гетто" і наслідки, що впливають з нього: низький рівень життя, висока злочинність, бідність.

2. Fight – активне перенесення своєї етнокультури. Як правило, супроводжується відторгненням з боку місцевого населення та міжетнічними конфліктами.

3. Filter - найпродуктивніша модель, яка полягає у пошуку взаємного компромісу між представниками різних культур. Взаємообмін цінностями та досвідом, але збереження своїх національних особливостей.

4. Flex - пасивне злиття з представниками місцевого населення, відмова від свого коріння та втрата духовного зв'язку зі своїм народом.

Звикнути до інших умов життя одразу непросто. Як і в будь-якій незнайомій обстановці, потрібен час на адаптацію. Тим більше, якщо йдеться про таке поняття як адаптація переселенців.

Люди, змушені втекти або залишити свої домівки, особливо в умовах збройного конфлікту, зазвичай піддаються підвищеній уразливості в ряді сфер. Рівень смертності переміщених осіб значно вищий, ніж населення в цілому. Вони також залишаються під високим ризиком фізичного нападу, сексуального насильства та викрадення, і часто позбавлені належного притулку, їжі та медичних послуг.

Переважна більшість внутрішньо переміщених осіб – це жінки та діти, яким особливо загрожує порушення їхніх основних прав. Частіше, ніж біженці, внутрішньо переміщені особи, як правило, залишаються поблизу або потрапляють у пастку зон конфлікту, потрапляють у перехресний вогонь і ризикують бути використаними воюючими сторонами як пішаками, мішенями чи живим щитом.

Про ефективну соціальну адаптацію можна говорити за умови, якщо в процесі життєдіяльності людина шукає або виробляє такі адаптивні стратегії, які дозволяють йому, не вступаючи в конфлікт із законами, нормами і традиціями суспільства, ефективно долати численні (у в тому числі світоглядні) адаптивні бар'єри, успішно взаємодіяти з різними соціальними спільнотами, зберігаючи при цьому психологічну стабільність та стан емоційної задоволеності. Сам же процес соціальної адаптації можна назвати стійковим лише у разі відсутності серйозної неузгодженості між світоглядними основами, національними та тими приватними адаптивними стратегіями, які забезпечують реалізацію пристосувального процесу конкретної адаптивної ситуації.

Процес адаптації до нових життєвих умов дуже непростий, а для людей, насильно переміщених зі свого постійного місця проживання, тим більше складний: проблеми економічного порядку, дефіцит досвіду державного регулювання міграційних потоків в умовах вимушених переміщень, дефіцит реальної інформації про становище переселенців, нерозробленість методів та інструментів її отримання.

Складність дослідження та вирішення проблем вимушених переселенців локалізується на регіональному рівні, де розкривається вся гострота ситуації перебування переміщених груп людей.

Г. Тріандіс виділяє п'ять етапів процесу адаптації мігрантів.

1. «Медовий місяць» характеризується ентузіазмом, піднятим настроєм та великими надіями мігрантів.

2. Незвичне середовище починає робити свій негативний вплив. Відчуження з місцевими жителями та неприйняття ними. Все це призводить до розчарування, замішання, фрустрації та депресії.

У цей період «чужинець» намагається втекти від реальності, спілкуючись виключно з земляками (якщо є така можливість) та обмінюючись з ними враженнями.

3. Симптоми дезадаптації можуть досягти критичної точки, що виявляється в почутті повної безпорадності. Не зумівши успішно адаптуватися до середовища є заклики повернутися додому або опуститися на нижні щаблі стратифікаційної позиції, оскільки для цього періоду характерний процес низхідної мобільності. Однак у низці випадків мігранти отримують соціальну підтримку оточення і долають міжкультурні відмінності – вивчають мову, ознайомлюються з місцевими звичаями, традиціями, культурою.

4. Депресія повільно змінюється оптимізмом, відчуттям впевненості та задоволення. Людина почувається більш пристосованою та інтегрованою у життя суспільства.

5. Характеризується найвищим ступенем адаптації, яка має на увазі дуже стабільні зміни особистості у відповідь вимоги середовища. В ідеалі процес адаптації призводить до взаємного відповідності середовища та індивіда, і можна говорити про його завершення. В разі успішної адаптації її рівень зіставлення з рівнем адаптації індивіда як родинні. Однак не слід ототожнювати адаптацію в новій соціокультурній сфері з простим пристосуванням до неї.

Г. Тріандіс описав U образну схему процесу соціальної адаптації, стану з п'яти етапів: добре, гірше, погано, краще, добре.

Для успішного перебігу процесу соціальної адаптації важливо враховувати суб'єктивне сприйняття причин, соціально-економічну адаптацію біженців та вимушених переселенців.

Основними причинами, що утруднюють адаптацію вимушених мігрантів у різних місцевостях, вважають проблему працевлаштування, економічну та житлову проблему; проблему міжнаціональних відносин. Проблема злочинності та затримки виплати заробітної плати та допомоги, екологічна проблема як фактори стримування соціальної адаптації можуть бути також актуальними.

За ступенем адаптації біженців і вимушених переселенців виявлено такі статичні важливі залежності:

– прямо пропорційна залежність між ступенем адаптації та матеріальною забезпеченістю сім'ї до переїзду: чим вищий був матеріальний достаток сім'ї до міграції, тим вище степінь адаптації на новому місці після міграції, проте ця залежність слабка;

– прямо пропорційна залежність між ступенем адаптації та оцінкою власних перспектив: чим вище мігрант оцінює свої перспективи, тим вищий рівень адаптації на новому місці – ця залежність також слабка;

– прямо пропорційна залежність між ступенем адаптації та поглядом на вирішення проблем адаптації на новому місці: чим більш оптимістичний погляд на вирішення проблем адаптації, тим більше успішний процес адаптації - залежність середньої сили;

– прямо пропорційна залежність між ступенем адаптації та планами на проживання: чим більше успішна адаптація, тим більше тверде рішення залишитися на вибраному місці – залежність вище за середній рівень.

За ступенем адаптації біженців і вимушених переселенців можна зробити наступний висновок: найбільш успішно адаптуються біженці та вимушені переселенці з досить високим матеріальним достатком до переїзду, встановленням на досягнення життєвого успіху, що дивляться на рішення проблем адаптації з надією та оптимізмом, що призводить до твердого рішення осісти на вибраному місці. При

цьому ступень адаптації практично не залежить від типу населеного пункту колишнього існування, часу проживання на новому місті, віку та рівня освіти.

Високий ступінь адаптації, зокрема, пов'язується з ідентифікацією мігрантів як рівноправного суб'єкта місцевого суспільства та зі зближенням мігрантів з місцевим населенням та економічних показників. Середній – зі зближенням щодо окремих соціальних відносин та середніх економічних показників. Низька - зі значними відмінностями щодо соціально-економічними показниками, ідентифікація себе як «чужого» та «прийдешнього».

Таким чином, виявлені особливості та тенденції соціальної адаптації біженців та вимушених переселенців на регіональному рівні дозволять підвищити результативність їх адаптаційних стратегій і допоможуть визначити пріоритетні напрями міграційної політики з оптимізації процесу соціальної адаптації біженців і вимушених переселенців.

2.2. Роль ресурсів територіальних громад щодо успішної адаптації ВПО

Вимушене переміщення є однією з найактуальніших проблем нашого часу. У зв'язку з тим, що у 2019 році кількість вимушено переміщених осіб у всьому світі оцінюється майже у 80 мільйонів, масштаби кризи перешкоджають прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку ООН, а також зобов'язань «нікого не залишити осторонь». Тривалий і складний характер вимушеного переміщення вимагає, щоб термінова гуманітарна допомога, яка рятує життя, доповнювалася діями розвитку, такими як фінансова доступність [14]. Все це потребує значного ресурсного забезпечення для ефективної організації соціальної роботи [22], а також для підготовки фахівців до надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам [28].

Фінансова доступність дає можливість справлятися з надзвичайно складними обставинами, водночас задовольняючи свої ширші, довгострокові фінансові потреби. Доступ до офіційних фінансових послуг створює умови для створення механізмів подолання, розвитку самозабезпеченості та стійкості, застосування своїх навичок і компетенцій, відновлення засобів до існування, повної реалізації свого потенціалу та

гідного життя. У свою чергу, вони можуть сприяти економічному розвитку приймаючої країни, добровільно повернутися додому або переселитися в третю країну.

Переміщені громади відіграють важливу роль у розробці місцевих рішень для просування фінансової доступності.

Розвиток платіжних ландшафтів і впровадження цифрових технологій, включаючи біометричні дані та розподілені книги, мають потенціал для значного покращення відповідності, ефективності витрат і підзвітності щодо фінансової інтеграції.

Слід продовжувати узгоджену координацію між фінансовими регуляторами та політиками, глобальними та регіональними органами, що встановлюють стандарти та іншими гуманітарними установами, а також громадянським суспільством для розробки чіткого плану дій.

Органи фінансового регулювання та політики можуть стимулювати, впливати та сприяти зусиллям щодо розробки та надання офіційних фінансових послуг, створюючи сприятливе регуляторне середовище, яке сприяє інноваціям і забезпечує належне дотримання.

Фінансові політики та регулюючі органи повинні працювати разом із зацікавленими сторонами державного, гуманітарного, розвитку та приватного секторів, щоб сприяти залученню вимушено переміщених осіб (ВПО) до офіційних фінансових систем, зокрема шляхом надання їм пріоритетів у національних стратегіях та кампаніях з підвищення фінансової грамотності.

За даними Верховного комісара ООН у справах біженців, понад 80 мільйонів людей у всьому світі вимушено переміщені, причому переважна більшість (86%) проживає в країнах, що розвиваються. Багато хто виживає в невидимих економіках, у яких, згідно з Дорожньою картою сталого та відповідального фінансового залучення розселених осіб, не вистачає необхідних інструментів для «відновлення своїх економічних засобів до існування, включаючи доступний доступ і використання якісних, відповідальних офіційних фінансових послуг, які можуть допомогти їм

безпечно зберігати гроші, накопичувати заощадження, надсилати або отримувати грошові перекази та здійснювати щоденні фінансові операції».

Оскільки розробники фінансової політики та регулятори мають унікальну здатність вирішувати політичні та регуляторні проблеми, наприклад ідентифікацію клієнтів, дуже важливо, щоб вони прийняли цілісний підхід, який охоплює співпрацю для створення та впровадження ефективних змін у політиці та зміцнює довіру до фінансова система.

Це включає співпрацю з іншими державними установами, гуманітарними організаціями та організаціями розвитку, громадянським суспільством і гравцями приватного сектору, які надають фундаментальну та взаємопов'язану підтримку для забезпечення того, щоб ВПО не залишалися позаду.

Посиленням цих цілей є навчальна програма з фінансової грамотності в країні, яка охоплює сім модулів, включаючи управління особистими фінансами, заощадження, управління позиками, інвестиції, страхування, планування виходу на пенсію та постачальників фінансових послуг (наприклад, здійснення платежів, захист споживачів та оновлення економічних реформ).

Для задоволення життєво важливих потреб біженців у надзвичайних ситуаціях, встановлення справедливих та ефективних процедур надання притулку, забезпечення захисту жінок, чоловіків, хлопчиків та дівчаток, а також для надання допомоги біженцям у поверненні на батьківщину чи інтеграції до спільнот, що приймають, необхідні значні кошти. Потреби біженців набагато перевершують наявні ресурси. Це особливо характерно для країн, що розвиваються, приймають більшу частину всіх біженців у світі. Парламентарі відіграють ключову роль у розподілі бюджетних асигнувань і можуть допомогти забезпечити наявність необхідних ресурсів особливо на національному рівні [27].

Парламентарії можуть спонукати свої уряди до планування та виділення коштів на національні установи, процедури та програми для задоволення потреб осіб, які шукають притулку, та біженців. Звісно, оцінити всі витрати на захист біженців може бути складно. Щоразу, коли країна приймає біженців, вона робить дуже конкретний внесок, наприклад, шляхом виділення земельних ділянок під табори біженців або

надання біженцям доступу до національних медичних, освітніх та інших послуг. На додаток до фінансування національних механізмів захисту біженців, деякі уряди можуть надавати фінансову або технічну підтримку країнам, які приймають великі групи біженців, або приймати біженців у рамках програм переселення. Усі ці форми міжнародної солідарності є важливим внеском на захист біженців.

З метою сприяння фінансуванню захисту біженців та надання підтримки діяльності соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами потрібно:

- виступати на підтримку національних бюджетних асигнувань для задоволення потреб біженців під час прийому, включаючи медичні, освітні та інші послуги; запровадження справедливих та ефективних процедур надання притулку; допомога у заходах щодо пошуку довгострокових рішень.

- заохочувати включення біженців у процес планування та бюджетування національного розвитку, у тому числі в роботу, пов'язану з цілями сталого розвитку, що полегшить розробку програм, спрямованих на задоволення потреб біженців, та дозволить уникнути створення паралельних структур.

Проблеми та потреби окремих осіб або груп, порушених кризами, вважаються пріоритетними по відношенню до всіх інших факторів. ВПО (внутрішньо переміщені особи) не завжди наражаються на найбільший ризик. Ті, хто не був переміщений, можуть перебувати в такій самій або навіть більшій небезпеці. Також, співтовариства, що приймають, і місцеві жителі нерідко не менш вразливі, ніж самі переміщені особи.

Тому потрібно:

- домогтися того, щоб вибір та пріоритети були продиктовані потребами людей та відображали основоположні принципи гуманності та неупередженості;

- домогтися того, щоб заходи, що вживаються, відповідали потребам у допомозі та захисті та виявляли сегменти населення, для яких існує особливо високий ризик переміщення і які найбільше вразливі для його наслідків, і чиї конкретні потреби та права мають бути оперативно визнані та стати об'єктом відповідних практичних мір. Особливу увагу слід приділяти віку, статі та іншим факторам, які роблять людей більш уразливими;

- досягти того, щоб реагування було засноване на понятті загального здоров'я, мало комплексний характер і було націлене на задоволення нагальних потреб постраждалої групи населення;

- забезпечити здатність ВПО та постраждалих співтовариств просуватися до хоча б відносної «стабільності», коли задовольняються базові потреби, доки не буде досягнуто довгострокового рішення;

- прояснити, що політика насильницького утримання в таборах зазвичай не схвалюється, і що слід розглядати альтернативи таборах тією мірою, якою вони можливі та зможуть дати задовільний результат;

- зробити все можливе, щоб забезпечити отримання особами, які зазнали переміщення всередині країни, інформації про становище та місцезнаходження їхніх близьких для відновлення сімейних зв'язків і, якщо це можливо, возз'єднання людей з їхніми родичами.

- розвивати та підтримувати контакти з усіма, хто може істотно вплинути на перебіг кризи;

- максимально можливою мірою домогтися від осіб, які приймають рішення, необмеженого доступу до осіб та груп населення, порушених переміщенням усередині країни;

- сприяти широкому обміну інформацією з питань безпеки, щоб знизити ризики, у тому числі для наших штатних співробітників та добровольців.

Переміщення, як правило, спричинене наявністю неминучої загрози для фізичної безпеки або виживання окремих осіб та цілих груп населення. Тому, в першу чергу, потрібно прагнути зробити так, щоб люди могли не залишати рідні місця, але поки немає загрози для їх безпеки, фізичної недоторканності і гідності, і поки вони самі бажають залишитися.

Потрібно розвивати за підтримки Міжнародної Федерації та гуманітарних організацій щодо забезпечення готовності до лих і катастроф і зниження ризиків.

Відповідальність за відновлення основних умов, у тому числі за гарантії безпеки, покладається на владу. Перш ніж приступити до будь-якої діяльності,

націленої на довгострокові рішення, національні товариства та Міжнародна Федерація мають — відповідно до своїх мандатів, досвіду та готівкових ресурсів:

- переконатися за допомогою незалежної оцінки, що ці заходи гарантують безпеку та захистять гідність ВПО;
- переконатися, що рішення ВПО взяти участь у таких заходах справді добровільно.

Окремі особи та групи населення, порушені переміщенням, часто краще, ніж будь-хто, можуть висловити свої потреби та оцінити заходи реагування, які вживаються на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. Зрозуміти їхні конкретні потреби – перший крок до вирішення наявних проблем.

Тому потрібно:

- взяти до уваги потреби, виражені самими представниками населення;
- прагнути боротися, коли в цьому є необхідність і є відповідні можливості зі зловживаннями, тиском і недоліками в роботі, у тому числі, коли за них відповідальні державні служби;
- працювати з попередженням, щоб уникнути заподіяння шкоди тим, у чиїх інтересах ми працюємо;
- інформувати осіб, які торкнулися переміщенням, про їхні права та направляти їх до відповідних державних установ та спеціалізованих організацій.

При здійсненні гуманітарних програм, адресованих головним чином особам, порушеним переміщенням, слід особливо подбати про те, щоб ці конкретні операції вписувалися в цілісну стратегію, що виходить із наявних потреб та проблем. Тривале переміщення може мати різного роду наслідки тих, кого воно зачіпає. На додаток до тривалих наслідків емоційної травми ВПО можуть страждати від нових проблем, що виникли внаслідок порушення їхнього суспільного життя та господарської діяльності, розлуки з родичами, залежно від гуманітарної допомоги, дискримінації та маргіналізації. Нерідко ВПО накопичуються навколо міських центрів. У таких випадках вони стають мешканцями нетрів, і державній владі доводиться виплачувати їм допомогу, що належить біднякам, дбати про те, щоб вони отримували медичну допомогу, займатися їхньою професійною підготовкою та шукати для них робочі

місця. В інших випадках ВПО надовго осідають у таборах, які згодом перетворюються на певні селища [13].

Керівні принципи щодо переміщення осіб усередині країни наголошують, що компетентні органи влади несуть головну відповідальність за створення умов, а також за надання коштів, які дозволяють переміщеним у країні особам добровільно, в безпечних умовах та з гідністю повернутися до своїх будинків або місць постійного проживання, або добровільно переселитися до будь-якої іншої країни. ВПО мають право самостійно шукати надійні засоби покращити своє становище, але все ж таки саме влада несе відповідальність за сприяння їх поверненню, інтеграції або облаштуванню на новому місці з метою довгострокового вирішення їх проблем, так само як і за надання їм допомоги у поверненні втраченого майна або отриманні компенсації за нього, якщо його повернення неможливе.

В принципі, потенційні довгострокові вирішення питань, пов'язаних з переміщенням, включають:

- повернення та реінтеграцію: людина повертається туди, де жила до кризи;
- місцеву інтеграцію: людина інтегрується до місцевої спільноти, в якій вона опинилася після переміщення;
- облаштування на новому місці: особа переїжджає на інше, нове місце на території країни та інтегрується до місцевої спільноти.

Потрібно підтримувати окремих осіб та групи населення, які торкнулися переміщенням, у здійсненні усвідомленого вибору з наявних можливостей. Та сприяти наданню людям можливості повною мірою брати участь у плануванні та здійсненні обраних ними рішень. До них не повинен застосовуватися жодний примус: ні фізична сила, ні цькування, ні залякування чи відмова у доступі до найважливіших послуг. Не можна підтримувати закриття таборів та інших установ для ВПО без надання їм прийнятних альтернатив, коли воно використовується як засіб спонукати

людей до повернення, місцевої інтеграції або облаштування на новому місці або перешкодити цьому.

Національним товариствам слід звертатися до органів влади та державних установ своєї країни, щоб отримати інформацію про вжиті заходи та дізнатися, чим вони можуть допомогти відповідним групам населення. Залежно від умов у місці повернення, постійної місцевої інтеграції або нового облаштування можуть бути організовані або використані ціла низка програм та засобів, при цьому незмінно насамперед слід піклуватися про найуразливіші групи осіб.

Дані програми та засоби можуть включати:

- діяльність з розширення можливостей місцевого відділення національного суспільства в плані надання відповідних послуг;
- надання наборів для повертаються, що включають продукти харчування та засоби особистої гігієни;
- допомога у відновленні господарства (інструменти, насіння) та одержанні доходу;
- матеріали для будівництва житла;
- засоби відновлення соціальних мереж;
- стратегії видалення вибухонебезпечних пережитків війни;
- відновлення сімейних зв'язків;
- діяльність, спрямована на сприяння благоустрою місць проживання;
- діяльність з надання захисту, покликана забезпечити дотримання літери та духу відповідних законів та прав особистості.

Часто першими на допомогу ВПО приходять місцеві жителі та спільноти. Проте основна відповідальність за надання постраждалим особам та групам скоординованої та стабільної підтримки лежить на місцевій, регіональній та національній владі.

Отже, враховуючи масштаби переміщення осіб усередині державних кордонів, всеосяжне реагування зазвичай перевищує можливості будь-якої окремо взятої гуманітарної організації. На багатьох місцях, де потрібні широкомасштабні гуманітарні операції, зросла кількість діючих організацій. Тому організаціям, які беруть участь у цих операціях, необхідно систематично координувати в максимально можливій мірі свої зусилля і намагатися оптимізувати використання наявних у них ресурсів з метою досягнення найкращого загального ефекту. ВПО все частіше розглядаються як окрема вразлива група, яка потребує особливого захисту та особливого статусу. Це питання займає щільне місце на порядку денному установ системи Організації Об'єднаних Націй та багатьох неурядових організацій, що працюють у цій галузі.

Висновки до розділу 2

Успішна соціальна адаптація вимушених мігрантів робить істотний внесок у розвиток економіки, соціальних відносин, культури, політичну стабільність, знижує соціальну напругу в суспільстві, пом'якшує ефект депопуляції корінного населення. Концентрація біженців і вимушених переселенців різниться за суб'єктами, проте проблема соціальної адаптації актуальна всім регіонам країни й усього суспільства.

Соціальна адаптація вимушених мігрантів визначається як встановлення оптимальних відносин вимушених мігрантів із соціальними інститутами, групами, органами влади на території проживання; закріплення тенденції до партнерських відносин з іншими групами, що здійснюється на основі вирівнювання показників їхнього соціального та економічного стану; нормалізація морально-психологічного самопочуття мігрантів на основі випробуваного почуття приналежності до місцевого співтовариства, усвідомлення і прийняття цінностей, переконань, норм.

Звикнути до інших умов життя одразу непросто. Як і в будь-якій незнайомій обстановці, потрібен час на адаптацію. Тим більше, якщо йдеться про таке поняття як адаптація переселенців.

Люди, змушені втекти або залишити свої домівки, особливо в умовах збройного конфлікту, зазвичай піддаються підвищеній уразливості в ряді сфер. Рівень смертності переміщених осіб значно вищий, ніж населення в цілому. Вони також залишаються під високим ризиком фізичного нападу, сексуального насильства та викрадення, і часто позбавлені належного притулку, їжі та медичних послуг.

Переважає більшість внутрішньо переміщених осіб – це жінки та діти, яким особливо загрожує порушення їхніх основних прав. Частіше, ніж біженці, внутрішньо переміщені особи, як правило, залишаються поблизу або потрапляють у пастку зон конфлікту, потрапляють у перехресний вогонь і ризикують бути використаними воюючими сторонами як пішаками, мішенями чи живим щитом.

Про ефективну соціальну адаптацію можна говорити за умови, якщо в процесі життєдіяльності людина шукає або виробляє такі адаптивні стратегії, які дозволяють йому, не вступаючи в конфлікт із законами, нормами і традиціями суспільства, ефективно долати численні (у в тому числі світоглядні) адаптивні бар'єри, успішно взаємодіяти з різними соціальними спільнотами, зберігаючи при цьому психологічну стабільність та стан емоційної задоволеності. Сам же процес соціальної адаптації можна назвати стійковим лише у разі відсутності серйозної неузгодженості між світоглядними основами, національними та тими приватними адаптивними стратегіями, які забезпечують реалізацію пристосувального процесу конкретної адаптивної ситуації.

Для успішного перебігу процесу соціальної адаптації важливо враховувати суб'єктивне сприйняття причин, соціально-економічну адаптацію біженців та вимушених переселенців.

Основними причинами, що утруднюють адаптацію вимушених мігрантів у різних місцевостях, вважають проблему працевлаштування, економічну та житлову проблему; проблему міжнаціональних відносин. Проблема злочинності та затримки

виплати заробітної плати та допомоги, екологічна проблема як фактори стримування соціальної адаптації можуть бути також актуальними.

Тривалий і складний характер вимушеного переміщення вимагає, щоб термінова гуманітарна допомога, яка рятує життя, доповнювалася діями розвитку, такими як фінансова доступність.

Фінансова доступність дає можливість справлятися з надзвичайно складними обставинами, водночас задовольняючи свої ширші, довгострокові фінансові потреби. Доступ до офіційних фінансових послуг створює умови для створення механізмів подолання, розвитку самозабезпеченості та стійкості, застосування своїх навичок і компетенцій, відновлення засобів до існування, повної реалізації свого потенціалу та гідного життя. У свою чергу, вони можуть сприяти економічному розвитку приймаючої країни, добровільно повернутися додому або переселитися в третю країну.

Органи фінансового регулювання та політики можуть стимулювати, впливати та сприяти зусиллям щодо розробки та надання офіційних фінансових послуг, створюючи сприятливе регуляторне середовище, яке сприяє інноваціям і забезпечує належне дотримання.

При здійсненні гуманітарних програм, адресованих головним чином особам, порушеним переміщенням, слід особливо подбати про те, щоб ці конкретні операції вписувалися в цілісну стратегію, що виходить із наявних потреб та проблем. Тривале переміщення може мати різного роду наслідки тих, кого воно зачіпає. На додаток до тривалих наслідків емоційної травми ВПО можуть страждати від нових проблем, що виникли внаслідок порушення їхнього суспільного життя та господарської діяльності, розлуки з родичами, залежно від гуманітарної допомоги, дискримінації та маргіналізації. Нерідко ВПО накопичуються навколо міських центрів. У таких випадках вони стають мешканцями нетрів, і державній владі доводиться виплачувати їм допомогу, що належить біднякам, дбати про те, щоб вони отримували медичну допомогу, займатися їхньою професійною підготовкою та шукати для них робочі місця. В інших випадках ВПО надовго осідають у таборах, які згодом перетворюються на якусь подобу сіл.

Керівні принципи щодо переміщення осіб усередині країни наголошують, що компетентні органи влади несуть головну відповідальність за створення умов, а також за надання коштів, які дозволяють переміщеним у країні особам добровільно, в безпечних умовах та з гідністю повернутися до своїх будинків або місць постійного проживання, або добровільно переселитися до будь-якої іншої країни. ВПО мають право самостійно шукати надійні засоби покращити своє становище, але все ж таки саме влада несе відповідальність за сприяння їх поверненню, інтеграції або облаштуванню на новому місці з метою довгострокового вирішення їх проблем, так само як і за надання їм допомоги у поверненні втраченого майна або отриманні компенсації за нього, якщо його повернення неможливе.

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК ОСНОВНА ФОРМА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЇ “SAVE THE CHILDREN”

3.1. Методи й практика роботи в європейській організації “Save the children” з вимушено переміщеними дітьми

Європейська організація “Save the children” відстоює права та інтереси дітей у всьому світі, ставлячи на перше місце найбільш уразливих дітей.

100 років тому відважна жінка на ім'я Еглантайн Джебб заснувала Save the Children у відповідь на жахливі страждання, яких зазнали діти внаслідок війни. Озброєна ідеями, які випередили свій час, Еглантайн Джебб змінила хід історії, коли проголосила, що всі діти повинні мати права. Ця революційна ідея викликала глобальний рух, спрямований на те, щоб зробити світ кращим для дітей. Це також допомогло сформуванню Конвенції ООН про права дитини [46].

У часи гуманітарної кризи, коли діти є найбільш уразливими, Save the Children продовжує свою роботу.

Реагування йде, також, через партнерів, щоб доставити необхідну гуманітарну допомогу дітям та їхнім родинам. Це й забезпечення харчуванням, водою, наборами гігієни та безпечними місцями для дітей. Організація надає грошові субсидії сім'ям, щоб вони могли задовольнити свої основні потреби.

Команди спеціалістів надають дітям доступ до безпечної, інклюзивної та якісної освіти та працюють над тим, щоб допомогти дітям подолати психологічний вплив конфліктів і насильства.

Save the Children надає гуманітарну допомогу дітям та їхнім родинам в Україні з 2014 року. Зараз вони підтримують сім'ї біженців з України по всій Європі, допомагаючи дітям отримати доступ до необхідних послуг.

Основою роботи - є соціальний захист дітей, особливо уражених внаслідок збройних конфліктів.

«Кожна війна — це війна проти дітей». Через сто років ці слова засновника Save the Children Еглантайн Джебб резонують так само сильно, як ніколи. Зараз у всьому світі мільйони дітей охоплені конфліктами, у виникненні яких вони не брали участі. Часто їхні права порушуються абсолютно безкарно.

Нові дані, надані Save the Children, говорять:

- 420 мільйонів дітей – майже одна п'ята дітей у всьому світі – живуть у зоні конфлікту; кількість дітей зросла майже на 30 мільйонів порівняно з 2016 роком.
- Кількість дітей, які живуть у зонах конфлікту, подвоїлася після закінчення холодної війни.
- 142 мільйони дітей живуть у зонах конфліктів високої інтенсивності; тобто в зонах конфлікту з понад 1000 смертей, пов'язаних із бойовими діями, на рік.
- Новий аналіз, проведений Save the Children, показує, що кількість «серйозних порушень» прав дітей під час конфлікту, про які повідомила та перевірила Організація Об'єднаних Націй, майже потроїлася з 2010 року.
- Сотні тисяч дітей гинуть щороку внаслідок непрямих наслідків конфліктів, включаючи недоїдання, хвороби та порушення системи охорони здоров'я, водопостачання та антисанітарію [23].

Захист дітей у конфлікті, а разом з ним і реалізація обіцянок, даних у деклараціях, конвенціях і статутах 20-го століття, є одним із визначальних викликів 21-го століття. Природа конфлікту та його вплив на дітей змінюється. Внутрішньодержавний конфлікт зростає, як і кількість залучених озброєних гравців. Світ є свідком навмисних кампаній насильства проти мирного населення, включаючи напади на школи, викрадення та поневолення дівчат і навмисне голодування. Збройні конфлікти більш затяжні; наприклад, найпомітніший конфлікт останнього часу – війна в Сирії – триває довше, ніж Друга світова війна. Чим довше триває конфлікт, тим більшою є непряма шкода, оскільки основні служби припиняють роботу. І в багатьох затяжних ситуаціях межі між «конфліктом» і «миром» стають розмитими. Конфлікт також стає все більш міським; у Мосулі та Могадішо, наприклад, діти, їхні будинки та школи знаходяться на лінії фронту, уразливі для невивіреного нападу. У

сучасних збройних конфліктах часто більше немає чітко визначеного поля бою: полем бою є дитячі будинки та школи.

Дедалі частіше діти лягають на плечі збройного насильства та війни. Діти страждають у конфлікті не так, як дорослі, частково тому, що вони фізично слабші, а також тому, що на карту поставлено дуже багато – їхній фізичний, розумовий і психосоціальний розвиток значною мірою залежить від умов, які вони відчують у дитинстві. Конфлікт по-різному впливає на дітей залежно від ряду особистих характеристик – особливо статі та віку, а також статусу інвалідності, етнічного походження, релігії та того, чи проживають вони в сільській чи міській місцевості. Шкода, завдана дітям під час збройних конфліктів, не тільки часто є більш серйозною, ніж заподіяна дорослим, вона має довготривалі наслідки – для самих дітей і для їхніх суспільств. Діти страждають під час конфлікту трьома основними способами: вони можуть бути навмисними мішенями. Вчинення жорстоких злочинів щодо дітей є надзвичайно потужним способом тероризувати населення, а отже, військовою тактикою, якій збройні сили та угруповання віддають перевагу в багатьох сучасних конфліктах. Діти також часто стають мішенями, оскільки ними легко маніпулювати та експлуатувати їх, наприклад, як солдатів або терористів-смертників. Школи стають мішенями з тактичних міркувань – наприклад, як місце вербування або тому, що вони використовуються у військових цілях. Діти страждають внаслідок невибіркових або непропорційних військових дій. Наприклад, вони можуть бути вбиті або поранені від замінування наземних мін або використання вибухової зброї широкого радіусу дії в населених пунктах. Діти у величезних масштабах страждають від непрямих наслідків конфлікту. До них відносяться переміщення; розпад ринків і основних державних послуг, таких як охорона здоров'я, водопостачання та санітарія; і повсюдна незахищеність. Хоча непрямі наслідки та прямі порушення є частиною одного й того самого континууму шкоди, завданої дітям сучасними конфліктами, ці непрямі наслідки конфлікту впливають і вбивають набагато більше дітей. Ще більше втрачає школу та шанс на краще майбутнє.

Діти, які сьогодні страждають у конфлікті, не страждають головним чином від дефіциту визначених прав. Швидше, вони страждають від кризи дотримання цих

прав. Озброєні особи, часто включно з урядовими силами, вчиняють порушення проти дітей. І вони часто зустрічаються, у кращому випадку, міжнародною байдужістю, а в гіршому – співучастю.

Є три ключові виміри кризи, з якою стикаються сьогодні діти, які перебувають у конфлікті [11].

- Держави та озброєні недержавні організації не в змозі підтримувати стандарти у своїй власній поведінці або наполягати на цьому від своїх союзників та інших осіб, на яких вони мають вплив.

- Уряди вживають надто мало заходів для притягнення винуватців до відповідальності за їхні злочини.

- Недостатньо інвестується в практичні дії на місцях для захисту дітей у конфлікті та підтримки їх відновлення.

Коли уряди та інші суб'єкти вирішають, що хочуть підтримувати високі стандарти, будуть діяти більше правила, закони та норми які розроблені для обмеження насильства. Коли уряди та міжнародні організації візьмуть на себе зобов'язання серйозно поставитися до відповідальності, винні будуть покарані. І коли уряди та багатосторонні організації інвестують в практичні дії на місцях, діти будуть захищені, а життя врятовані.

Лідери та уряди відіграють особливо важливу роль. Тому, організація “Save the children” працює й закликає їх: по-перше, дотримуватися стандартів поведінки під час конфлікту; по-друге; притягувати винних у порушеннях до відповідальності; по-третє; вживати практичних заходів для захисту дітей і підтримки їх одужання.

Понад сто років як Еглантайн Джебб, основоположниця ідеї прав дитини, розпочала свою роботу, і вже 30 років від дня народження Конвенції ООН про права дитини. 74-та сесія Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2019 року є своєчасною можливістю для урядів знову взяти на себе зобов'язання захистити дітей у конфлікті шляхом конкретних зобов'язань щодо дій [44].

Позиція, яку займає міжнародне співтовариство щодо воюючих сторін, тобто стандарти поведінки, яких очікують і на яких наполягають уряди, рівень ретельності, який вони встановлюють, щоб притягнути до відповідальності за порушення, і

практична допомога, яку вони надають для забезпечення безпеки дітей, – визначає правила та норми, які або дозволяють вбивати дітей під час збройного конфлікту, або захищають їх.

Діти страждають у конфлікті трьома способами. По-перше, іноді вони навмисно спрямовані. Вчинення жорстоких злочинів щодо дітей є надзвичайно потужним способом тероризувати населення, а отже, військовою тактикою, якій збройні сили та угруповання віддають перевагу в багатьох сучасних конфліктах. Діти також часто стають мішенями, оскільки ними легко маніпулювати та експлуатувати їх, наприклад, як солдатів або терористів-смертників. Школи стають мішенями з тактичних міркувань – наприклад, як місце вербування або тому, що вони використовуються у військових цілях.

По-друге, діти можуть постраждати внаслідок невибіркових або непропорційних військових дій. Наприклад, вони можуть бути вбиті або поранені від замінування наземних мін або використання вибухової зброї широкого радіусу дії в населених пунктах.

По-третє, діти у величезних масштабах страждають від непрямих наслідків конфлікту – переміщення; розпад ринків і основних державних послуг, таких як охорона здоров'я, соціальне забезпечення, водопостачання та санітарія; і високий рівень незахищеності. У той час як непрямі наслідки та прямі порушення є частиною одного й того самого континууму шкоди, завданої дітям сучасними конфліктами, ці непрямі наслідки конфлікту вражають і вбивають набагато більше дітей і залишають ще більше дітей поза школою. Природа конфлікту – і його вплив на дітей – змінюється. Внутрішньодержавний конфлікт зростає, як і кількість залучених озброєних осіб. Світ є свідком навмисних кампаній насильства проти цивільного населення, включаючи напади на школи, викрадення та поневолення дівчат і навмисне голодування.

Забезпечення поваги та дотримання правил і норм, створених для захисту дітей, є важливим не лише для самих дітей, а й тому, що ця заснована на правилах міжнародна система лежить в основі захисту всіх людей у всьому світі. Якщо світ не може об'єднатися, щоб забезпечити безпеку дітей, то важко мати надію на стале

міжнародне співробітництво з будь-якого іншого питання. У контексті зростаючих викликів багатостороннім структурам, органам та інституціям, у тому числі з боку деяких із наймогутніших держав світу, це завдання є актуальним. Існують також важливі інструментальні причини, чому захист дітей у конфлікті є таким невідкладним. Нездатність захистити нинішнє покоління дітей підірве прогрес у людському розвитку та просування до Цілей сталого розвитку, залишивши суспільства, в яких ці діти виростуть, біднішими та крихкішими. Довгострокова глобальна стабільність, безпека та процвітання залежать від захист дітей від конфліктів [48].

Отже, поточні негативні тенденції щодо захисту дітей у конфлікті мають серйозні наслідки не лише для самих дітей, але й для всього світу.

Хоча, зараз підкреслюється масштаб і серйозність загроз, з якими сьогодні стикаються діти в конфлікті, недавня історія показала, що за наявності політичної волі дії та фінансування захист дітей можливий.

В аналізі роботи “Save the children” викладено деякі існуючі та нові ініціативи та практики, які демонструють можливість прогресу. Вони можуть слугувати платформою, на якій міжнародне співтовариство може будувати свої зусилля щодо захисту 420 мільйонів дітей, які зараз проживають у районах, уражених конфліктом, шляхом:

1. дотримання стандартів
2. притягнення винних до відповідальності
3. вжиття практичних заходів на місцях.

Наступні ініціативи є прикладами міжнародних дій, які покращили або вдосконалюють способи ведення конфлікту, щоб діти – і цивільні особи в цілому – були краще захищені. Жодна з цих ініціатив сама по собі не є панацеєю від загроз, з якими стикаються діти під час збройних конфліктів, але кожна є надихаючою демонстрацією того, що робиться хороша робота і прогрес у захисті дітей у конфлікті можливий. У сукупності вони малюють обнадійливу картину того, як стандарти можна поступово підвищувати з часом. Лідери, уряди, збройні групи, спонсори повинні підтримувати та заохочувати їх.

Декларація про безпечні школи є міжурядовим політичним зобов'язанням щодо захисту освіти під час збройних конфліктів. Декларація не має обов'язкової сили і доповнює міжнародне гуманітарне право [43].

Підтримуючи його, держави зобов'язуються:

1. збирати достовірні дані про напади та використання шкіл та університетів у військових цілях
2. надавати допомогу жертвам нападів
3. досліджувати, розробляти та просувати «чутливі до конфлікту» підходи до освіти
4. шукати та підтримувати зусилля продовжувати освіту під час збройного конфлікту
5. підтримувати роботу ООН щодо дітей і порядку денного збройних конфліктів
6. впроваджувати «Керівні принципи захисту шкіл і університетів від військового використання під час збройного конфлікту», які містять вказівки щодо конкретних заходів, які сили та озброєні недержавні суб'єкти можуть використовувати для стримування військового використання навчальних закладів.

Після розробки Декларації в 2015 році імператив не використовувати школи у військових цілях або піддавати учнів і вчителів нападам набув міжнародного значення [32].

Save the Children є членом Глобальної коаліції із захисту освіти від нападів, яка заохочує уряди підтримати Декларацію. На сьогодні це зробили 83 члени ООН. Декларація має позитивний ефект, оскільки аналіз показує розбіжності між країнами, які схвалили та не схвалили: у країнах, які не схвалили Декларацію, кількість зареєстрованих інцидентів військового використання шкіл з 2014 року зросла на 97%, тоді як у країнах, які схвалили Декларацію, кількість інцидентів зменшилася вдвічі за той самий період.

На жаль, протягом останнього року спостерігалось збільшення повідомлень про військове використання шкіл у трьох країнах, які схвалили безпечні школи [23].

За останні 40 років було розроблено низку правових інструментів для посилення захисту дітей від військової експлуатації під час конфлікту. Як

обговорювалося вище, Конвенція ООН про права дитини зобов'язує всі держави, які її ратифікували, захищати та забезпечувати права дітей, що означає відповідальність перед міжнародним співтовариством за забезпечення найкращих інтересів дітей та захист від насильства, жорстокого поводження, нехтування та експлуатації, у тому числі під час збройних конфліктів. На знак визнання цього зобов'язання Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах у 2000 році став значною подією – перший у світі міжнародний договір, який повністю зосереджений на припиненні військової експлуатації дітей. Протокол набув чинності у 2002 році та наразі ратифікований більшістю країн світу.

Щоб відповісти на ці загрози, що зростають, “Save the children” визначили три основні напрямки дій:

1. дотримання стандартів поведінки під час конфлікту
2. притягнення винних до відповідальності за порушення
3. практичні дії на місцях для забезпечення безпеки дітей та сприяння їх одужанню.

Існують потужні внутрішні моральні аргументи для посилення зусиль для захисту дітей у конфлікті. Такі зусилля також мають вирішальне значення для підтримки міжнародної системи, заснованої на правилах, від якої залежить безпека кожного. Існують переконливі стратегічні та економічні причини для того, щоб серйозно взятися за цей порядок денний: якщо не буде вирішено проблему захисту дітей у конфлікті, сталий розвиток і стійкий мир опиняться під загрозою. Захист дітей у конфлікті має універсальне значення.

Мета заснування Save the Children: притягати себе та інших до відповідальності, щоб зробити більше для забезпечення захисту дітей у конфлікті. Працюючи майже в усіх постраждалих від конфлікту країнах, які є найгіршими місцями для дитини, Save the Children збільшує оперативні дії в ключових сферах, включаючи захист дітей та освіту в надзвичайних ситуаціях, і підтримує відновлення дітей, у тому числі тих, хто зазнав психічної та психосоціальної шкоди.

Хартія «Зупиніть війну проти дітей» визначає принципи захисту дітей у збройних конфліктах, притягнення до відповідальності винних у порушенні прав

дітей та допомоги дітям налагодити своє життя. Порушення щодо дітей відбуваються через свідомі рішення, прийняті окремими особами – рішення, прийняті самими злочинцями та іншими щодо того, втручатися чи ні. На цінності та стимули, які визначають ці рішення, можна – і потрібно – впливати та змінювати. Уряди відіграють особливо важливу роль у формуванні цих цінностей і стимулів – стандарти та інструменти, яких підтримує держава, впливають на середовище, в якому діють інші держави та недержавні суб'єкти [48].

Також, важливими аспектами роботи Save the children є

- психічне здоров'я та психосоціальна підтримка для дітей та їхніх сімей забезпечені достатніми ресурсами та повною мірою включені в основні компоненти всіх гуманітарних заходів.

- Збільшення інвестицій в інші ключові гуманітарні програми захисту дітей, включаючи освіту, програми боротьби з сексуальним і гендерним насильством і зменшення ризику.

- Мобілізування нового фінансування відновлення, орієнтоване на дітей, як основний елемент постконфліктної реконструкції, створення людського капіталу шляхом інвестування в освіту, охорону здоров'я, захист, психічне здоров'я та психосоціальну підтримку дітей.

- Забезпечення, щоб усі діти, змушені внаслідок конфлікту залишити свої домівки, мали доступ до якісної освіти протягом кількох місяців після переміщення, а також підтримування розробки національних планів з оцінкою вартості, які визначають потреби у фінансуванні для всіх переміщених дітей, які мають отримати освіту, і заходи щодо для забезпечення їхнього доступу до якісної освіти.

- Призначення спеціалізованих старших спеціалістів із захисту дітей і прав дитини в багатосторонніх миротворчих і політичних місіях, забезпечивши конкретні положення в мандатах Ради Безпеки ООН, включаючи чітке виділення ресурсів для радників вищого рівня з питань захисту дітей.

- Переглянення підходів до боротьби з тероризмом і запобігання насильницькому екстремізму, щоб переконатися, що до дітей ставляться, перш за все, як до дітей, незалежно від їх передбачуваної причетності до озброєних груп.

Отже, робота організації “Save the children” направлена на захист й підтримку дітей, особливо у разі пережитого воєнного конфлікту, вимушеного переміщення.

3.2. Програма «Шлях до одужання»: реагування на психічне здоров'я дітей у військовому конфлікті

Хлопчики та дівчатка несуть непропорційний тягар сучасних конфліктів. Останні цифри показують, що 142 мільйони дітей живуть у зонах конфлікту високої інтенсивності і мільйони інших були змушені тікати як біженці, часто до нестабільних місць в інших країнах. Оскільки 2010 року кількість дітей, які живуть у зонах конфлікту, зросла на 37%, але кількість підтверджених серйозних порушень проти них, включаючи вбивства та каліцтва, вербування в збройні сили та сексуальне насильство – зросла на 74% [45].

У 2019 році Всесвітня організація охорони здоров'я підрахувала що мають 17% дорослих, які проживають у зонах конфлікту легкі та помірні розлади психічного здоров'я, які потребують неспеціалізованої підтримки психічного здоров'я, з додатковими 5% дорослих, які ймовірно зазнають важкий розлад психічного здоров'я.

Припускаючи це аналогічні показники застосовуються до дітей і підлітків, приблизно 24 мільйони дітей живуть в умовах конфлікту сьогодні може бути дуже важким рівні стресу та мають легкий або помірний психічний стан розлади здоров'я, що потребують відповідного рівня підтримка. Ще 7 мільйонів дітей перебувають у групі ризику розвиток важких психічних розладів.

Кожен авіаудар, облога та серйозне порушення можуть мати серйозні негативні наслідки для психіки дітей здоров'я і благополуччя. Страх, тривога, травматичність події та розлука з опікунами можуть подовжуватися вплив дітей на сильний або токсичний стрес – у свою чергу впливаючи на розвиток мозку, поведінку та їх загальне самопочуття.

Щоб дітям було добре, вони повинні відчувати себе в безпеці любити та задовольняти свої основні потреби. Вони повинні щоб про них піклувалися їхні сім'ї та їх підтримували своєю громадою – наприклад, через школу.

Але для мільйонів дітей, які живуть у зонах конфлікту, і критичні потреби незадоволені. Вплив конфлікт на здоров'я дітей – як фізичне, так і психічний – руйнівний. Досвід проживання в території, які піддаються бомбардуванню, окупації та облозі руйнує у дітей почуття безпеки та володарювання свого середовища. Втрата або розлука з один із батьків або опікун може призвести до сильного горя та занепокоєння. Діти, на яких безпосередньо впливає насильства ймовірно, не тільки отримати тілесні ушкодження, але й відчувати сильний страх. Такі події можуть призвести до глибоке заперечення самооцінки дитини, в результаті у високому рівні стресу та впливу на їх соціальне становище та емоційний розвиток.

Однак діти також можуть продемонструвати стійкість навіть у найекстремальніших обставинах, особливо якщо вони підтримані для відновлення. Основні поради такого догляду є забезпечення безпеки дітей; їх базові потреби задовольняються; сім'ї зберігаються або возз'єднані, або встановлюється альтернативний догляд; і щоб діти мали підтримку на рівні громади, наприклад школи. Поряд з цим, особливо багато дітей ті, хто має глибоке та/або довгострокове обличчя трагедії, потребуватиме подальшої підтримки.

Але потреби в підтримці психічного здоров'я дітей у конфліктних ситуаціях прикро неадекватна.

Системна проблема шкоди психічному здоров'ю дітей потребує системного вирішення.

Організація «Врятуйте дітей» виділила три чинники, які впливають на ризик заподіяння шкоди дітям під час конфлікту. По-перше, держави та сторони конфлікту не в змозі підтримувати та застосовувати міжнародні правила та стандарти, спрямовані на захист дітей. По-друге, не притягуються до відповідальності особи, які вчинили грубі порушення щодо дітей. Недотримання міжнародних правил, норм і законів, призначених для захисту дітей, постраждалих від війни, є серцевиною кризи психічного здоров'я дітей, які перебувають у конфлікті [43].

По-третє, величезний масштаб епідемії психічного здоров'я вимагає більш ефективної відповіді на діагностику та лікування психосоціальних проблем, а також на підтримку дітей у їх одужанні. Цей останній стовп є критично важливим. Якщо

міжнародне співтовариство не в змозі запобігти заподіяння шкоди дітям, необхідно підтримувати їх у одужанні, і це включає збільшення фінансування для критичних втручань, спрямованих на різні рівні потреб дітей. Генеральна Асамблея ООН у 2019 році дає можливість державам вжити заходів і взяти на себе зобов'язання щодо цих трьох сфер змін.

Конфлікт впливає на психічне здоров'я та благополуччя дітей різними способами, які перетинаються.

Вплив конфлікту на життя дітей є складним, а наслідки для психічного здоров'я дітей однаково різноманітні та взаємопов'язані. Однак можна виділити деякі спільні теми.

По-перше, оскільки кількість дітей, які живуть у зонах конфлікту, зросла, а ризику, з якими вони стикаються, зросли, мільйони дітей наражаються на жах насильницького конфлікту, включаючи загрозу вбитих і поранених для них самих, їхніх сімей і друзів. Цей досвід насильницьких нападів може переслідувати життя дітей. В інтерв'ю діти неодноразово висловлювали страх і страждання, пов'язані з авіаударами та, відповідно, літаками загалом[24].

По-друге, тривала відсутність доступу до основних послуг може вплинути на психічне здоров'я та благополуччя дітей. Згідно з даними ООН, кількість відмов у гуманітарному доступі в конфліктних ситуаціях зросла в 15 разів між 2010 і 2017 роками, залишаючи дітей і їхні мережі підтримки без належного доступу до охорони здоров'я, освіти, харчування та засобів до існування [23].

Сучасні війни – ведуться в міських районах з цивільним населенням. на лінії фронту – часто розривають структуру громади, яка підтримує здоровий розвиток дитини, наприклад, школи та медичні заклади. На окупованій території діти повідомляють, що бояться проходити через військові контрольно-пропускні пункти, щоб просто потрапити до школи. У нещодавньому дослідженні, проведеному на замовлення Save Діти, 64% вихователів в Афганістані заявили, що діти відчувають найбільший страх по дорозі до школи.

По-третє, під час і після конфлікту може бути підвищений ризик насильства вдома, у школі, з боку однолітків і від залякування. Діти часто піддаються більшому

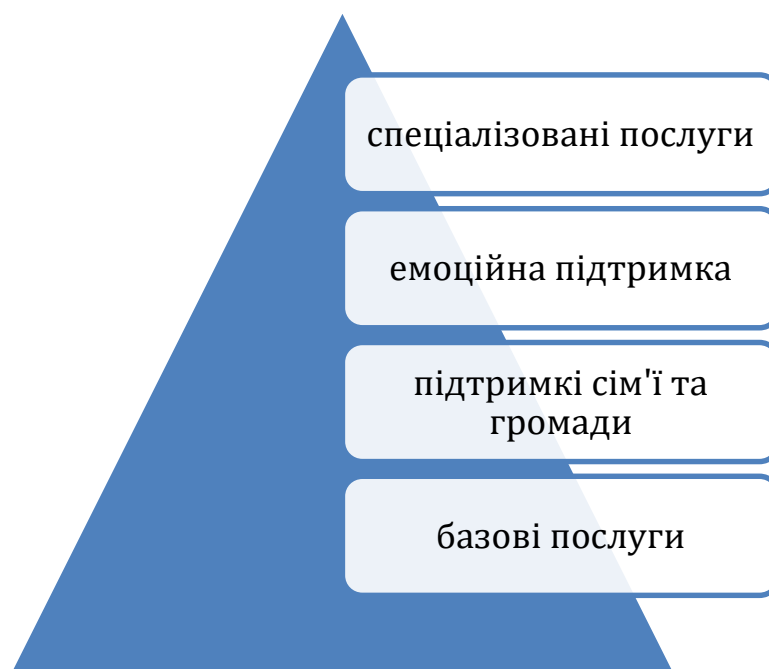
ризикі гендерного насильства, включаючи насильство в сім'ї та сексуальне насильство, експлуатацію та жорстоке поводження та інші форми фізичного та психологічного насильства. У 12 країнах, які постраждали від конфлікту, консультації з дітьми виявили, що хлопчики та дівчатка піддаються дитячій праці, гендерному насильству (включаючи сексуальне насильство) та вербування до озброєних груп. Усе це може посилити існуючу нерівність і вразливість і ще більше негативно вплинути на психічне здоров'я та благополуччя дітей [44].

По-четверте, незахищеність, невизначеність і страхи за майбутнє – як реальні, так і уявні – є поширеним джерелом тривоги та страждань для дітей у конфлікті. Це може включати страх ескалації ворожнечі, коли вони розлучені зі своїми батьками та членами родини, страх, що конфлікт не закінчиться, страх за свою безпеку в школі та поза домом, а також занепокоєння щодо наявності їжі. Тривала невизначеність і стресори можуть мати вкрай негативний вплив – викликати тривалу активацію природних систем відповіді організму на стрес. Ці природні реакції на стрес є лише тимчасовими. Якщо вони повторюються або тривають протягом тривалого періоду часу, вони можуть призвести до низки негативних наслідків для психічного здоров'я, від яких дітям непросто оговтатися. Нарешті, порушення зв'язків підтримки та відокремлення від опікунів може бути дуже шкідливим для психічного здоров'я дітей та здоров'я. Соціальний та емоційний розвиток дітей, їхнє відчуття самоідентифікації та стабільності залежить від присутності послідовного та турботливого дорослого. Якщо вихователь дитини страждає від психічного розладу через конфлікт, це може підірвати здатність вихователів забезпечити належний догляд у той час, коли діти цього потребують найбільше. У зв'язку з цим конфлікт впливає на психічне здоров'я дітей ширшої спільноти, зменшуючи ймовірність того, що діти отримають підтримку від інших дорослих у їхній громаді, якщо їхній опікун не може цього зробити. В Україні повідомлялося про психосоціальні проблеми серед усіх вікових груп, включаючи дітей, людей похилого віку, чоловіків і жінок працездатного віку. Крім того, діти в конфліктних ситуаціях втрачали родичів і опікунів, розлучалися або були завербовані до озброєних груп. У 2017 році приблизно 173 800 дітей залишилися без супроводу або були розлучені зі своїми родинами внаслідок конфлікту, а понад 8 000

дівчаток і хлопчиків були викрадені, завербовані та використані в збройних силах [38].

Діти, які перебувають у стані надзвичайного стресу, можуть виявляти низку психічних та психосоціальних проблем, таких як симптоми депресії та тривоги, що призводять до самоушкодження та іноді до суїцидальних думок. Хлопчики та дівчатка також можуть виявляти агресію та замкнутість у своїй поведінці з однолітками та членами сім'ї. Окрім безпосереднього досвіду дітей, проблеми з психічним здоров'ям і страждання можуть мати тривалий вплив на їхній емоційний, поведінковий, когнітивний і фізичний розвиток. Важливо пам'ятати, що ці реакції – навіть серйозні – є нормальними в ненормальних ситуаціях, таких як конфлікт. Діти здатні одужати, якщо усунути основну причину страждань і тривоги і якщо вони отримують належну підтримку [33].

Для цього застосовується надання соціальних послуг для задоволення потреб у схемі піраміди (Мал.1).

Мал. 1. Надання соціальних послуг для задоволення потреб ВПО

Так, нижній рівень включає базові послуги – усе, що абсолютно необхідно для виживання людей. у спосіб, який є безпечним і соціально відповідним, включаючи притулок, їжу, гігієну та інші основні послуги.

Другий рівень складається з підтримки громади та сім'ї, включаючи традиційну підтримку та системи безпеки, до яких нужденні можуть отримати доступ із громади. Це може включати створення сприятливого середовища для дітей і сімей, наприклад, дружніх до дітей просторів, молодіжних центрів або шкіл.

Третій рівень включає цілеспрямовану, неспеціалізовану емоційну підтримку. Це часто включає медичне обслуговування лікарів первинної ланки, немедичне або неклінічне базове консультування та підтримку навчених працівників громадської підтримки.

Четвертий рівень — це спеціалізовані послуги, що надаються фахівцями з питань психічного здоров'я, такими як психіатри, психіатричні медсестри або клінічні психологи.

Важливо відзначити, що всі шари піраміди є важливими і пов'язані один з одним. Кожен у спільноті потребує базової підтримки першого рівня. Проте деяким дітям і дорослим також буде корисна додаткова підтримка трьох верхніх шарів.

Приблизно, 24 мільйони зі 142 мільйонів дітей, які живуть у зонах інтенсивних конфліктів, потребують втручання на другому рівні піраміди, але це не зменшує повного масштабу та діапазону потреб дітей у підтримці на всіх чотирьох рівнях [44].

Доведено, що доступ до освіти покращує результати психічного здоров'я. Школи та дружні до дітей місця можуть створити у дітей відчуття нормальності та повсякденності, захистити їх від жорстокого поводження, нехтування, експлуатації та насильства, а також забезпечити безпечне, сприятливе середовище. Різні типи психосоціальної підтримки повинні надаватися через навчання на кожному з рівнів піраміди.

Навпаки, відсутність освіти може сама по собі бути джерелом психічних розладів для дітей і може зменшити їхні надії на майбутнє – критичний аспект добробуту.

У Демократичній Республіці Конго діти в 112 із 205 фокус-груп назвали освіту своїм пріоритетом номер один, вважаючи її вирішальною для їхніх майбутніх можливостей і працевлаштування. Там, де дорослі мають належну обізнаність і досвід, школи та дружні до дітей місця можуть надати дітям доступ до

підтримувальних стосунків з однолітками, вчителями та членами громади, а також почуття єдності та приналежності до свого суспільства. Це підтримує благополуччя дітей і опікунів. Ефективна інтеграція у школи та місця, дружні до дітей, передбачає надання відповідним дорослим навичок для підтримки відновлення дітей – і часто підтримку цих дорослих у відновленні після власного досвіду життя в умовах конфлікту. Навчальні простори пропонують простір для навчання вчителів базовим навичкам підтримки, таким як надання першої психологічної допомоги. Вони також можуть залучати сім'ю та громади до навчання дітей і служити простором для розгортання стандартизованих втручань на основі навчальної програми, таких як соціальне та емоційне навчання. Тоді вчителі та інший навчений персонал можуть сприяти емоційно безпечному та сприятливому середовищу, розробляти індивідуальні плани для дітей і направляти дітей до додаткових послуг, якщо це необхідно. Враховуючи зв'язок між психологічним благополуччям і навчанням інтеграція психосоціальних підходів, зміцнення психічного здоров'я та профілактичних заходів до освітніх послуг відіграє вирішальну роль у пом'якшенні шкідливих наслідків конфлікту. Підтримка психічного здоров'я дітей допомагає хлопчикам і дівчаткам з легким або помірним психічним розладом залишатися в школі та покращити академічні, соціальні та емоційні результати навчання. Освіта, яка об'єднує сприяння психічному здоров'ю та благополуччю, також може сприяти ширшому одужанню дітей. Цей вид інтегрованої підтримки може включати диференційоване навчання; робота в малих групах з соціально-емоційного навчання, чим наразі й займається організація "Save the children".

Одна з програм цієї організації: програмування безпечних шкіл, яка спрямована на усунення впливу на дітей конфліктів і нападів на школи. Цей підхід спирається на те, чого неурядові організації навчилися впродовж багатьох років, щоб популяризувати школи як зони миру під час конфлікту. Він об'єднує різні втручання, розроблені для постраждалих від конфлікту або нестабільних ситуацій, де діти стикаються з порушенням навчання через військове використання чи окупацію шкіл, або через прямі напади на школи. Він підтримує як психосоціальний, так і фізичний захист дітей шляхом розвитку стійкості та зміцнення механізмів направлення. Заходи

можуть проводитися для зміцнення індивідуальної стійкості дитини, а також стійкості вчителів, сімей, членів громади, партнерських організацій, а також систем освіти та захисту. Метою цих заходів є передбачення, підготовка та реагування на шоки та стреси, з якими діти можуть зіткнутися в школі внаслідок конфлікту, а також під час їхнього шляху до школи та зі школи.

Програма «Зцілення та освіта через мистецтво» (HEART) — це програма психосоціальної підтримки Save the Children, заснована на мистецтві, для дітей, які постраждали від серйозного або хронічного стресу. HEART дає дітям можливість переробляти свої емоції за допомогою живопису, малювання, музики, оповідання історій, драми та інших форм мистецтва. Це дозволяє їм досліджувати свої почуття, ідеї та досвід з дорослими, яким вони довіряють, у творчому середовищі, де вони почуваються в безпеці та спілкуються зі своїми однолітками. Згодом діти краще справляються зі стресом, підтримують одне одного та спілкуються з оточуючими. У таборах для біженців на півночі Іраку після місяців або років конфлікту в Сирії багато дітей відстають у школі або кидають школу. Щоб допомогти їм надолужити пропущене, організація підтримує центри альтернативного навчання, де дітям надається додаткова підтримка. Діти, які відвідують ці центри, також потребують підтримки, щоб зрозуміти та переробити почуття та емоції, пов'язані з життям у хронічному стресовому середовищі. Підтримуючи емоційне благополуччя дітей, цим також підтримується їхнє навчання – покращене емоційне благополуччя веде до кращої концентрації, спілкування та залученості в класі, що є найважливішими компонентами успішного навчального середовища. З початку цієї програми вчителі повідомляли про покращення самовираження дітей, впевненості та почуття надії на майбутнє. Діти повідомляють, що їм подобається мистецька діяльність і процес обміну та спілкування з однолітками.

Отже, Враховуючи зв'язок між психологічним благополуччям і навчанням інтеграція психосоціальних підходів, зміцнення психічного здоров'я та профілактичних заходів до освітніх послуг відіграє вирішальну роль у пом'якшенні шкідливих наслідків конфлікту. Підтримка психічного здоров'я дітей допомагає

хлопчикам і дівчаткам з легким або помірним психічним розладом залишатися в школі та покращити академічні, соціальні та емоційні результати навчання.

Висновки до розділу 3

Європейська організація “Save the children” відстоює права та інтереси дітей у всьому світі, ставлячи на перше місце найбільш уразливих дітей.

Команди спеціалістів надають дітям доступ до безпечної, інклюзивної та якісної освіти та працюють над тим, щоб допомогти дітям подолати психологічний вплив конфліктів і насильства, найбільш пом'якшено адаптуватися у статусі ВПО.

Діти страждають у конфлікті не так, як дорослі, частково тому, що вони фізично слабші, а також тому, що на карту поставлено дуже багато – їхній фізичний, розумовий і психосоціальний розвиток значною мірою залежить від умов, які вони відчують у дитинстві. Конфлікт по-різному впливає на дітей залежно від ряду особистих характеристик – особливо статі та віку, а також статусу інвалідності, етнічного походження, релігії та того, чи проживають вони в сільській чи міській місцевості. Шкода, завдана дітям під час збройних конфліктів, не тільки часто є більш серйозною, ніж заподіяна дорослим, вона має довготривалі наслідки – для самих дітей і для їхніх суспільств. Діти страждають під час конфлікту трьома основними способами: вони можуть бути навмисними мішенями. Вчинення жорстоких злочинів щодо дітей є надзвичайно потужним способом тероризувати населення, а отже, військовою тактикою, якій збройні сили та угруповання віддають перевагу в багатьох сучасних конфліктах. Діти також часто стають мішенями, оскільки ними легко маніпулювати та експлуатувати їх, наприклад, як солдатів або терористів-смертників. Школи стають мішенями з тактичних міркувань – наприклад, як місце вербування або тому, що вони використовуються у військових цілях. Діти страждають внаслідок невибіркових або непропорційних військових дій. Наприклад, вони можуть бути вбиті або поранені від замінування наземних мін або використання вибухової зброї широкого радіусу дії в населених пунктах. Діти у величезних масштабах страждають від непрямих наслідків конфлікту. До них відносяться переміщення; розпад ринків і основних державних послуг, таких як охорона здоров'я, водопостачання та санітарія;

і повсюдна незахищеність. Хоча непрямі наслідки та прямі порушення є частиною одного й того самого континууму шкоди, завданої дітям сучасними конфліктами, ці непрямі наслідки конфлікту впливають і вбивають набагато більше дітей. Ще більше втрачає школу та шанс на краще майбутнє.

Отже, поточні негативні тенденції щодо захисту дітей у конфлікті мають серйозні наслідки не лише для самих дітей, але й для всього світу.

Хоча, зараз підкреслюється масштаб і серйозність загроз, з якими сьогодні стикаються діти в конфлікті, недавня історія показала, що за наявності політичної волі дії та фінансування захист дітей можливий.

ВИСНОВКИ

Переважна більшість внутрішньо переміщених осіб – це жінки та діти, яким особливо загрожує порушення їхніх основних прав. Частіше, ніж біженці, внутрішньо переміщені особи, як правило, залишаються поблизу або потрапляють у пастку зон конфлікту, потрапляють у перехресний вогонь і ризикують бути використаними воюючими сторонами як пішаками, мішенями чи живим щитом.

Про ефективну соціальну адаптацію можна говорити за умови, якщо в процесі життєдіяльності людина шукає або виробляє такі адаптивні стратегії, які дозволяють йому, не вступаючи в конфлікт із законами, нормами і традиціями суспільства, ефективно долати численні (у в тому числі світоглядні) адаптивні бар'єри, успішно взаємодіяти з різними соціальними спільнотами, зберігаючи при цьому психологічну стабільність та стан емоційної задоволеності. Сам же процес соціальної адаптації можна назвати стійковим лише у разі відсутності серйозної неузгодженості між світоглядними основами, національними та тими приватними адаптивними

стратегіями, які забезпечують реалізацію пристосувального процесу конкретної адаптивної ситуації.

Процес адаптації до нових життєвих умов дуже непростий, а для людей, насильно переміщених зі свого постійного місця проживання, тим більше складний: проблеми економічного порядку, дефіцит досвіду державного регулювання міграційних потоків в умовах вимушених переміщень, дефіцит реальної інформації про становище переселенців, нерозробленість методів та інструментів її отримання.

Складність дослідження та вирішення проблем вимушених переселенців локалізується на регіональному рівні, де розкривається вся гострота ситуації перебування переміщених груп людей.

В аналізі роботи “Save the children” викладено деякі існуючі та нові ініціативи та практики, які демонструють можливість прогресу. Вони можуть слугувати платформою, на якій міжнародне співтовариство може будувати свої зусилля щодо захисту мільйонів дітей.

Організація Save the Children є членом Глобальної коаліції із захисту освіти від нападів, яка заохочує уряди підтримати Декларацію. Декларація про безпечні школи є міжурядовим політичним зобов'язанням щодо захисту освіти під час збройних конфліктів. Декларація не має обов'язкової сили і доповнює міжнародне гуманітарне право.

Також, важливими аспектами роботи Save the children є

- психічне здоров'я та психосоціальна підтримка для дітей та їхніх сімей забезпечені достатніми ресурсами та повною мірою включені в основні компоненти всіх гуманітарних заходів.

- Збільшення інвестицій в інші ключові гуманітарні програми захисту дітей, включаючи освіту, програми боротьби з сексуальним і гендерним насильством і зменшення ризику.

- Мобілізування нового фінансування відновлення, орієнтоване на дітей, як основний елемент постконфліктної реконструкції, створення людського капіталу шляхом інвестування в освіту, охорону здоров'я, захист, психічне здоров'я та психосоціальну підтримку дітей.

- Забезпечення, щоб усі діти, змушені внаслідок конфлікту залишити свої домівки, мали доступ до якісної освіти протягом кількох місяців після переміщення, а також підтримування розробки національних планів з оцінкою вартості, які визначають потреби у фінансуванні для всіх переміщених дітей, які мають отримати освіту, і заходи щодо для забезпечення їхнього доступу до якісної освіти.

- Призначення спеціалізованих старших спеціалістів із захисту дітей і прав дитини в багатосторонніх миротворчих і політичних місіях, забезпечивши конкретні положення в мандатах Ради Безпеки ООН, включаючи чітке виділення ресурсів для радників вищого рівня з питань захисту дітей.

- Переглянення підходів до боротьби з тероризмом і запобігання насильницькому екстремізму, щоб переконатися, що до дітей ставляться, перш за все, як до дітей, незалежно від їх передбачуваної причетності до озброєних груп.

незахищеність, невизначеність і страхи за майбутнє – як реальні, так і уявні – є поширеним джерелом тривоги та страждань для дітей у конфлікті. Це може включати страх ескалації ворожнечі, коли вони розлучені зі своїми батьками та членами родини, страх, що конфлікт не закінчиться, страх за свою безпеку в школі та поза домом, а також занепокоєння щодо наявності їжі. Тривала невизначеність і стресори можуть мати вкрай негативний вплив – викликати тривалу активацію природних систем відповіді організму на стрес. Ці природні реакції на стрес є лише тимчасовими. Якщо вони повторюються або тривають протягом тривалого періоду часу, вони можуть призвести до низки негативних наслідків для психічного здоров'я, від яких дітям непросто оговтатися. Нарешті, порушення зв'язків підтримки та відокремлення від опікунів може бути дуже шкідливим для психічного здоров'я дітей та здоров'я. Соціальний та емоційний розвиток дітей, їхнє відчуття самоідентифікації та стабільності залежить від присутності послідовного та турботливого дорослого. Якщо вихователь дитини страждає від психічного розладу через конфлікт, це може підірвати здатність вихователів забезпечити належний догляд у той час, коли діти цього потребують найбільше. У зв'язку з цим конфлікт впливає на психічне здоров'я дітей ширшої спільноти, зменшуючи ймовірність того, що діти отримають підтримку від інших дорослих у їхній громаді, якщо їхній опікун не може цього зробити. В

Україні повідомлялося про психосоціальні проблеми серед усіх вікових груп, включаючи дітей, людей похилого віку, чоловіків і жінок працездатного віку. Крім того, діти в конфліктних ситуаціях втрачали родичів і опікунів, розлучалися або були завербовані до озброєних груп.

Діти, які перебувають у стані надзвичайного стресу, можуть виявляти низку психічних та психосоціальних проблем, таких як симптоми депресії та тривоги, що призводять до самоушкодження та іноді до суїцидальних думок. Хлопчики та дівчатка також можуть виявляти агресію та замкнутість у своїй поведінці з однолітками та членами сім'ї. Окрім безпосереднього досвіду дітей, проблеми з психічним здоров'ям і страждання можуть мати тривалий вплив на їхній емоційний, поведінковий, когнітивний і фізичний розвиток. Важливо пам'ятати, що ці реакції – навіть серйозні – є нормальними в ненормальних ситуаціях, таких як конфлікт. Діти здатні одужати, якщо усунути основну причину страждань і тривоги і якщо вони отримують належну підтримку.

Підтримка психічного здоров'я дітей допомагає хлопчикам і дівчаткам з легким або помірним психічним розладом залишатися в школі та покращити академічні, соціальні та емоційні результати навчання. Освіта, яка об'єднує сприяння психічному здоров'ю та благополуччю, також може сприяти ширшому одужанню дітей. Цей вид інтегрованої підтримки може включати диференційоване навчання; робота в малих групах з соціально-емоційного навчання, чим, наразі й займається організація "Save the children".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалієва О., Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції, Київ, 2016, 141 с.
2. Бойко М., Право соціального забезпечення: Навч. посіб. – К.: «Олан», 2005. – 319 с.
3. Боднарук М.І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку. – Чернівці: Рута, 2002. – 247 с.
4. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. // Право України. — 2000. — №4.
5. Болотіна Н. Право соціального забезпечення України: системно-структурний аналіз. // Право України. — 2001. — №5. — С. 24-30.
6. Гладких О. Соціальні права громадян в аспекті формування України як соціальної правової держави // Право України. – 2005. – №10. – С.57.
7. Гуменюк І. Формування систему соціального захисту населення. // Право України. – 2007. – № 11. – С. 44.
8. Гуменюк І. Сучасні проблеми базового соціального стандарту // Право України. – 2008. – №3. – С. 118.
9. Гнибіденко; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. — К.: Вид-во НАДУ, 2010. — 212 с.
10. Дмитренко Ю. Соціальний захист без гарантій його реалізації — фікція // Віче. – 2004. — №4. — С. 62-64.
11. Кікіна С. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття та його відмінність від системи оподаткування // Право України. – 2005. – №8. – С.110.
12. Кленко С. Педагогічний стаж і «матриця» освіти. // Управління освітою. — 2004. — № 8. — С. 2.
13. Прудов Ю. Соціальні виплати та пільги в українському законодавстві // Право України. – 2005. – №11. –С.85.
14. Птуха М., Український соціум, Львів, 2015, 52 с.

15. Пустовіт Ж. Соціальна держава — гарант прав та свобод людини і громадянина // *Нова політика*. — 1999. — № 5. — С. 52-54.
16. Право соціального забезпечення: Підруч. Для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, С.М. Синчук та ін.. / За ред. П.Д. Пилипенка. — 2-ге вид., переробл. і доп. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. — 504 с.
17. Право соціального забезпечення України. Навч. посібник. — К.: «Юридична книга», 2003. — 440с.
18. Резюме аналитического отчета по результатам операционного исследования «ВИЧ-сервис для вынужденных переселенцев из числа уязвимых к ВИЧ-инфекции групп» / И. Демченко и др.; МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине». — К., 2014. — 15 с.
19. Руженський М. М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія / М. М. Руженський; Ін-т підготов. кадрів держ.служби зайнятості України. — К.: ІПК ДСЗУ, 2013. —317 с.
20. Сташків Б.І. Право соціального обслуговування: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 567.
21. Сіленко А. Соціальний захист. Політичний вимір // *Віче*.—1999.—№12.—С. 83-89.
22. Сон С. Конституційні основи соціальної сутності Української держави. // *Юридичний вісник*. — 2002. — №2. — С. 73-74.
23. Солодько А., Доронюк О., Вироблення політики щодо вимушених осіб в Україні, Київ, 2015, 16 с.
24. Савельчук І.Б. Механізми підвищення якості підготовки соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. №2 (7). С.232-240. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244658](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244658)
25. Сташків Б. Предмет права соціального забезпечення: погляд на проблему. // *Право України*. — 2000. — №9. — С. 71-75.
26. Сташків Б. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання // *Право України*. — 2006. — №1. — С.76.

27. Сташків Б. Суб'єкти правовідносин у сфері соціального забезпечення. // Право України. — 2003. — №2. — С. 39-44.
28. Савельчук І.Б. Ресурсне забезпечення інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: педагогіка. соціальна робота. 2019. 2 (45), 154-159. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.44.154-158>
29. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія / С. М. Синчук; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Л: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 421 с.
30. Соціальний захист населення України: навч. посіб. / Нац.акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; авт.-упоряд.:
31. Савельчук, І. (2022). Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*, 2022. Vol. 9, No. 1. pp. 113-121. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.9>
32. Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: монографія / А. А. Халецька; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. 430 с.
33. Ярошенко І.С. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. – К.:КНЕУ, 2005. – 232 с.
34. European Commission, Commission staff working document addressing displacement and migration related to disasters, climate change and environmental degradation, Brussels, 2022, 27 p.
35. Joint Communication to the European Parliament and the Council, Development, Refugees and IDPs. JOIN, 2013, 4 p.
36. Lindgren E.R. The Internally Displaced People of Colombia / E.R. Lindgren. – Goteborgs Universitet, 2013. – 65 p.

37. Lai K. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia / K. Lai, B. Toliashvili // *Social Work and Social Policy in Transition*. – 2010. – Vol. 1, Issue 2. – P. 92–118.
38. Cox D. The Field of Displacement and Forced Migration : Programs and Strategies / Cox D., Pawar M. // *International Social Work : Issues, Strategies, and Programs*. – London: Sage, 2006. – P. 291–323.
39. Staub-Bernasconi S. Social Work as Discipline and Profession. Theories and methods of social work. Exploring different perspectives ; ed. V. Leskosek. – Ljubljana : Faculty of Social Work, 2009. – P. 9–30.
40. Petrini B. Employment and Livelihoods of Sudanese Refugees in Cairo. *Oxford Monitor of Forced Migration*. – 2014. – Vol. 4, No. 1. – P. 51–56.
41. Ramon Sh. Social Work, Political Conflict and Displacement / Sh. Ramon, R.A. Maglajlic // *The SAGE Handbook of International Social Work*. – London, SAGE, 2012. – P. 311–324.
42. Olha Lazorko, Victoria Overchuk, Mykhailo Zhylin, Kseniia Bereziak, Iryna Savelchuk (2020). Modern Types of Psychological Correction and their Practical Application. *Systematic Reviews in Pharmacy*. Vol 11, Issue 11, Nov-Dec 2020;11(11): 1316-1322. DOI: <https://doi.org/10.31838/srp.2020.11.186>
43. Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [Електронний ресурс] / Регіональне представництво УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні, жовтень, 2014. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>
44. Балакірева О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб [Електронний ресурс] / О. Балакірева // Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування : мат. круглого столу (9 липня 2022 р.). – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>
45. Research of the needs of internally displaced persons in Ukraine [Електронний ресурс] / Labor and Health Social Initiatives, 2022. – Режим доступу : <http://bit.ly/1E0y1Fe>

46. Internal Displacement Statistics in Ukraine [Електронний ресурс] / The United Nations High Commissioner for Refugees, 2022. – Режим доступу : <http://bit.ly/1zuL3nH>
47. Research of the needs of internally displaced persons in Ukraine [Електронний ресурс] / Labor and Health Social Initiatives, 2022. – Режим доступу : <http://bit.ly/1E0y1Fe>
48. Displaced Persons [Електронний ресурс] / International Federation of Social Workers, 2012. – Режим доступу : <http://ifsw.org/policies/displaced-persons>
49. Lives in Dignity: from Aid-dependence to Self-reliance Forced Displacement and Development, URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52016DC0234> , (дата звернення: 29.08.2022)
50. UNHCR Global Trends 2022, URL:<https://www.unhcr.org/globaltrends.html>, (дата звернення: 29.08.2022)
51. Yana Drobotya, Maryna Baldzhy, Alla Pecheniuk, Iryna Savelchuk, Dmytro Hryhorenko, Tetiana Kulinich (2021). Overcoming Poverty and Social Inequality in Third World Countries (Latin America, Africa). *International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol.21 No.3, March 2021. 295-303. DOI granted to all published Papers and indexed on the Web of Science)
52. Savelchuk, I., Bybyk, D., Hrebenova, V., Horban, Y., & Koshelieva, O. (2021). Social competence of student youth: the experience of training in the educational environment of the university under the conditions of the pandemic. *Laplage Em Revista*, 7 (Extra-A), p.481-490. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-A849p.481-490>
53. Savelchuk, I., Bybyk, D., Zhytynska, M., Ivzhenko, I., Mikheiva, O., & Kunytsia, T. (2021). Trends in the Development of Social Work: Postmodern Ideas and Prospects. *Postmodern Openings*, 12(3Sup1), 143-154. <https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/356>

ДОДАТКИ

Додаток А

 НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
 ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ

 НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

 НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

СЕРТИФІКАТ

учасника круглого столу

Цей сертифікат підтверджує, що

Сухорукова Анастасія Денисівна

взяв(-ла) участь в роботі Круглого столу «Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями в контексті визначення соціальних та ціннісних орієнтацій сучасної молоді»

Credits earned: 0,1 ECTS credits 23 червня 2022 року м. Київ, Україна

ІВАН БЕХ
Директор Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних наук
України, академік

ВОЛОДИМИР ЄВТУХ
Декан соціально-правового факультету
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, професор

ВІКТОРІЯ МАРГАСОВА
Проректор з наукової роботи Національного
Університету "Чернігівська Політехніка",
професор

Анкета до опитування дітей для перевірки рівня адаптації й реабілітації в умовах роботи центру “save the children”

Ім'я:

1.Стать:

2.Вік:

3.Чи відчуваєш ти зараз у безпеці?

4. Чи є в тебе зараз страхи, з якими важко впоратися?

• Так/ні

5.Які нагальні потреби ти зараз відчуваєш?

6.Фізичний стан/здоров'я:

• Відчуваю себе добре / здоровий(а), нічого не болить

7.Чи відчуваєш ти підтримку від інших?

• Так/ні

8.Чи є в тебе зараз мрії, бажання, плани?

• Так/ні

9. Середній рівень настрою кожного дня (по шкалі від 1 до 10, де 1 - це поганий настрій, 10- хороший):

10. Наскільки ти зараз відчуваєш себе адаптованим до нових умов життя? (по шкалі від 1 до 10, де 1 - це погано, 10- добре))

Список ігор та активностей

Загальні ігри

Естафети	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мотузка та прищіпки (навішувати бумажні полотенця однією рукою: /кількість прищіпок однакова в команд) 2. Павутиння? 3. Біг по кільцях 4. Розв'язати вузлики на ниточці 5. Скакалка (3 рази прострибати) 6. Закинути м'ячики у відра 7. Катати шарік палицею 8. З мукою (хто перший видує стакан муки. 1 учасник - 1 дихання за раз)
Шоколадка в рукавицях	Інвентар: гральний кубік, шоколадка велика, шарф, шапка та рукавиці, ніж та виделка. Якщо випаде цифра "6" треба все з одягу надягти, взяти ніж та виделку та спробувати їсти шоколадку. Але можна не встигнути, тому що у іншого гравця може випасти теж "6".
Ковдра (на імена)	2 команди один навпроти одного в шерензі. Піднімається і опускається ковдра поміж ними, щоб вони не бачили хто в шерензі стоїть першим. Треба як опуститься ковдра на швидкість сказати ім'я суперника. Хто перший сказав - завоював люди в команду і вона повинна перейти до них.
Голандець	В колі вибивати пару людей і хто перший стане на місце
Музикальний стільчик	стільців на 1 менше, ніж гравців
Я ніколи не..(зі стільчиками)	Стільчиків менше на 1, ніж гравців. Один гравець стає в середину кола й каже що він ніколи в житті не робив. Його задачею є визначити щось, що максимально людей у грі теж не робили, як і він. Наприклад, "я ніколи не літав у космос". Ніхто не літав у

	космос й всі повинні встати зі свого місця та сісти на інше. Але не можна сідати поруч , тільки за 2 стільця від себе. В цей час той хто стояв в середині теж повинен сісти. Той, хто не встиг продовжує гру.
Зірка-капітан-мостик	Зірка- лягти (1 людина); Капітан - запригнути на когось (2 людини); Мостик - сісти на мостик (3 людини).
Яйце-квочка-принцеса-дракон	Еволюційна гра в камінь-ножиці-папір. Спочатку всі у стані яйця. Виграєш - стаєш куркою (у рухаєшся так само) шукаєш хто ще курка, граєш далі.
Камінь-ножиці-папір у ланцюжку	Хто програє, пролазить поміж ногами переможця, стає позаду, робить йому масаж й вболіває за нього на перемогу. Так до останнього переможця.
Пари-частини тіла	Грає музика. Називається комбінація частин тіла: нос-пятка, або ладонь-коліно і треба в парах так доторкнутися один до одного. Хто останні з пар, той вибуває
Фотоквест	<p style="text-align: center;">Фотополювання</p> <p>Фотополювання :</p> <p>За виділений час вся команда має встигнути зробити фотополювання :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Фото з лідером 2. Фото на дереві , або під деревом. 3. фото Друзі forever 4. Фото Ми сміливі переможці 5. Фото біля банеру Хоробре серце! 6. Фото як команда робить приємність комусь. 7. Фото з тваринкою(думаю вона там буде 😊) 8. Доброго вечора ми з України !!! 9. Фото чогось мікроскопічного 10. Максимальна кількість речей жовтого та синього кольорів (має бути зрозуміло що фотографували)- наставнику слід порахувати , вподальшому на програмі лідер цієї станції нагородить команду переможців. <p>Змінювати список ідей можна 🙌</p>
Ніндзя.Або ніндзя-піцца	Для варіанту ніндзя-піцці потрібні 1 коробка від піцци(або щось схоже) на 1 пару людей.
Групування	Всі об'єднуються по категоріям: однаковий зріст, колір очей, розмір ноги, ім'я і т.д.
Молекули	Об'єднуються по кількості. Ведучий називає кількість. Хто не встиг об'єднатися

	- вибуває.
Я	В колі. Придумаємо собі ім'я. Всі повинні сказати "Я : ... (наприклад, Я - чупакабра, або сосіска). Чим смішніше - тим краще. Завдання гравців намагатися не сміятися. Хто засміється - тому до ім'я додається ще одне слово.
Імперія	Кожен придумає собі нік-нейм. Каже тільки ведучому. Ведучи зачитує весь список імен + додає 3 фейкових. Кожен по черзі намагається відгадати хто яке ім'я собі вигдав. Якщо вгадує, збирає собі імперію з людей, яких вгадав.

Ігри по парам

Штовхнути долонями	Учасники стоять на одній нозі, штовхатися можна тільки долоні в долоні. Хто перший втратить рівновагу й стане на дві ноги-програє.
Торкнутися коліна	Триматися за руки. Вказівним пальцем торкнутися колінки противника.
1,2,3 - не дивись	Не дивитися у напрямленні куди показує суперник на рахунок 1.2.3
Стаканчик	Вихватити стаканчик (або це може бути щось інше, наприклад, цукерка). ведучий каже: вуха(торкнутися вух), голова - колінки- п'ятки суперника (до всього треба торкатися). І коли скаже "стаканчик" - схватити стаканчик.
Печиво	Хто швидше з'їсть печиво із обо без допомоги рук
Стрёмна хвилинка	4-5 людей. за хвилину назвати різні слова на певну тематику. Якщо тема "Овочі": помідор, огірок, капуста і т.д. Не повторюватися. На тому закінчується хвилинка - той отримує приз: мука, або

	пінка для бриття в лице.

Тім-білдінги

З кульками паперу	В колі потрібно перекидати й ловити одночасно кульки однією рукою. Висновки: лідерство, слабкі місця й підтримка.
З яйцем	Побудувати пристрій в який команда буде ловити яйце (так, щоб воно не розбилося)
Башня	Побудувати башню з обмеженою кількості речей. Вона повинна бути найвищою з-за башні суперників, використані всі надані елементи, та не впасти, як на неї поставити стаканчик з водою (протягом хоча б 10 секунд) Інвентар (на кожную команду): підручні засоби, 3 листи паперу, декілька соломинок, декілька макарон(спагетті), шматочок скотчу, нитка, 4 палочки і т.д.
Ланцюжок з туалетним папером	Команди стоять у шерензі. Їх ноги зв'язані туалетним папіром. Вони повинні пройти із однієї точки в іншу. якщо папір рветься - починають заново.
Одне число	В колі, не домовляючись на 1-2-3 потрібно всім в команді показати одне число (щоб всі показали одне й те саме). кількість спроб не обмежена
Тропа довіри	будуються перешкоди й завдання по локаціям. шлях проходиться у парі: хтось з зав'язаними очима, а хтось веде (потім міняються).
Взуття	Завдання хто дальше з команд поставить взуття (обежені лінією)
Перелізти через круг	Обруч чипляється в повітрі (може за

	дерева). Всій команді треба пролізти через нього не доторкнувшись до нього й різними частинами тіла влізати)
Канат	Учасники формують круг, натянують так канат. Одному з учасників треба по ньому пройти ногами